

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นดิน:
กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นดินไทยมุสลิมพื้นที่4จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย
และเรือนพื้นดินมุสลิมในรัฐเปรักและปีนังประเทศมาเลเซีย

ในชุดโครงการ
ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นดินไทย-ไท :
คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นดิน

โดย
ศนิ ลิ้มทองสกุล
อารยา ศานติสร
ประวุฒิ แอ้มขลังาม
จิตติวุฒิ ชัยสวัสดิ์อารี
ม.ถ.วุฒิพงษ์ ทวีวงศ์

ธันวาคม 2548

รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์

โครงการคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นดิน:
กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นดินไทยมุสลิมพื้นที่4จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทย
และเรือนพื้นดินมุสลิมในรัฐเปรักและปีนังประเทศมาเลเซีย

ในชุดโครงการ

ภูมิปัญญา พัฒนาการและความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นดินไทย-ไท :
คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นดิน

ผู้วิจัย

ศนิ ลิ้มทองสกุล

อารยา สานติสร

ประวุฒิ แต้บลังาม

จิตติวุฒิ ชัยสวัสดิ์อารี

ม.ล.วุฒิพงษ์ ทวีวงศ์

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

สนับสนุนโดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
(ความเห็นในรายงานนี้เป็นของผู้วิจัย สกว. ไม่จำเป็นต้องเห็นด้วยเสมอไป)

คำนำ

โครงการวิจัย “คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นไทยมุสลิมพื้นที่4จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยและเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในรัฐเปรักและปีนังประเทศมาเลเซีย” เป็นโครงการย่อยภายใต้ชุดโครงการวิจัย “ภูมิปัญญา พัฒนาการความสัมพันธ์ระหว่างกันของเรือนพื้นถิ่นไทย-ไท:คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น” ทุนอุดหนุนเมธีวิจัยอาวุโส สกว. 2545-2548 เป็นโครงการวิจัยต่อเนื่อง 3 ปี โดยในปีแรกเป็นการเก็บข้อมูลในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ประเทศไทย และในปีที่สองเป็นการเก็บข้อมูลในรัฐเปรักและปีนัง ประเทศมาเลเซีย เพื่อนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบและสรุปผลการศึกษาในปีสุดท้าย

โครงการวิจัยย่อยชุดนี้มีวัตถุประสงค์ที่มุ่งเน้นการศึกษา คุณสมบัติสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม (Sustainable architecture) ของเรือนพื้นถิ่นและบริบทโดยรอบ และทำการเปรียบเทียบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวไทยมุสลิม(ชาวไทยเชื้อสายมลายู)ที่อาศัยอยู่ใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้และที่อาศัยอยู่ในรัฐเปรักและปีนัง ประเทศมาเลเซีย โดยการตั้งข้อสังเกตว่าชาวมลายูมุสลิมที่อาศัยอยู่ในทั้งสองพื้นที่ที่ศึกษาซึ่งมีสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ใกล้เคียงกันแต่อยู่คนละประเทศกันนั้นมีการผสมผสานกลืนกลายทางวัฒนธรรมในแต่ละพื้นที่บ้างหรือไม่และส่งผลให้แต่ละพื้นที่มีความเหมือนหรือความต่างของสถาปัตยกรรมบ้านเรือนแบบพื้นถิ่นอย่างไร อะไรคือเอกลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวมลายูมุสลิม โดยการศึกษาเนื้อหาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวมลายูมุสลิมนี้ นอกจากจะพิจารณาลักษณะสำคัญของการรวมกลุ่มในระดับการตั้งถิ่นฐาน ระดับผังหมู่บ้าน ลักษณะผังบริเวณของแต่ละบ้าน ผังพื้นเรือน รูปทรงหลังคา และรูปทรงมวลของเรือนแล้ว ยังได้ทำการศึกษาเพื่อหาที่มาของลักษณะสำคัญเหล่านี้โดยมุ่งเน้นที่คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมอันเคารพต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และวัฒนธรรม แสดงให้เห็นความเข้าใจในระบบนิเวศวิทยาธรรมชาติของผู้อยู่อาศัย ความสามารถในการใช้ภูมิปัญญาเพื่อแก้ปัญหาปรับเปลี่ยนตลอดจนสร้างสรรค์ที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมโดยรอบให้เหมาะสมกับวิถีการดำเนินชีวิตที่ตั้งอยู่บนแนวคิดของการเคารพธรรมชาติ ไม่รุกราน หรือทำลายความสมดุลของระบบนิเวศโดยรวม เนื่องจากตระหนักว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศมิใช่อยู่เหนือระบบนิเวศแต่อย่างใด

ดังนั้นประเด็นเชื่อมโยงที่สำคัญในการศึกษาภูมิปัญญาพื้นถิ่นนี้คือการศึกษ “เครื่องมือ” ทางวัฒนธรรมที่ช่วยหล่อหลอมให้เกิดแนวคิดของการเคารพธรรมชาติอันได้แก่ คติความเชื่อ ค่านิยมและศาสนา ที่ประกอบรวมกันเป็นโลกทัศน์ของชาวมลายูมุสลิมทั้งสองพื้นที่เพื่อนำไปสู่คำถามสำคัญคือการคงอยู่ของรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวมลายูมุสลิมในอนาคตนั้นมีแนวโน้มการคงอยู่หรือไม่ อะไรคือสิ่งคุกคามและอะไรคือกุญแจสำคัญที่จะทำให้รูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวมลายูมุสลิมนี้ดำรงอยู่อย่างยั่งยืน

กิตติกรรมประกาศ

ทางคณะผู้วิจัยขอขอบพระคุณในความกรุณาของผู้มีส่วนช่วยเหลือโครงการวิจัยให้สำเร็จ ลุล่วงไปได้ด้วยดี เนื่องจากข้อมูลมีปริมาณมากและเบื้องต้นการสืบค้นจากเอกสาร และการสำรวจภาคสนามทางกายภาพนั้น ต้องอาศัยความร่วมมือของผู้วิจัยและผู้ช่วยวิจัยลำดับต่าง ๆ มากมาย ดังรายนามต่อไปนี้

ปีที่ 1 (การสำรวจพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้) ได้แก่ นิสิตผู้ช่วยเก็บข้อมูลภาคสนาม นายทุนธรรม สุโมสิต นายจารุพงษ์ จิราพันธ์ นายจิระเดช สังขะวัฒนะ นายพิสิฐ ว่องไววิริยะ นางสาวศิริยา เพชรจำรัส นายศุภพงศ์ เอียดยีสะอิ และผู้ร่วมวิจัย นายธาม วชิรกาญจน์ และนางสาว เบ็ญจวรรณ บัวขวัญ

ปีที่ 2 (การสำรวจข้อมูล ณ ประเทศมาเลเซีย) ทางคณะผู้วิจัยได้รับความอนุเคราะห์จาก พ.อ.อนุช นูญนาค เลขานุการบริหาร โทรทัศน์รวมการเฉพาะกิจแห่งประเทศไทย พ.อ.กฤษดา นรภูมิพิทักษ์ ผชท.ทบ.รบก.ผชท.ทหารไทย/กัวลาลัมเปอร์ และ จ.ส.ต.ภูริฉัตร แสงแก้ว ในการประสานภารกิจ ณ ประเทศมาเลเซีย รศ.สิทธิพร ภิรมย์รัตน์ ในการติดต่อกับ University Teknologi Mara, Malaysia และคณาจารย์จากคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ University Teknologi Mara, Malaysia ได้แก่ Mohd Zambri Hussain, Rosmawati Mohamed and Tajul Nordin ซึ่งเป็นผู้ร่วมนำสำรวจ

คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ รศ.เขต รัตนจรณะ ผู้เป็นทั้งที่ปรึกษาและผู้อ่านผลงานให้คำแนะนำอันเป็นประโยชน์และได้กรุณาร่วมเดินทางไปกับคณะสำรวจทุกครั้งอย่างไม่รู้จักเหน็ดเหนื่อย ขอขอบพระคุณคณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ผศ.พาสินี สุนากร ที่ได้ให้ความกรุณาและโอกาสผู้วิจัยในการเข้าร่วมโครงการเมธีวิจัยอาวุโสฯ ขอขอบพระคุณผู้ประสานงาน และเลขานุการโครงการทั้งสองท่านคือคุณพุทธิภรณ์ มะละคำและคุณรัตติกรณ์ วิเศษฐกุล

สุดท้ายนี้คณะผู้วิจัยขอกราบขอบพระคุณ ศ.เกียรติคุณ อรศิริ ปาณินท์ ผู้ให้โอกาสในการทำโครงการวิจัยชิ้นนี้และได้ให้ความกรุณาในการให้คำปรึกษาตลอดจนคำแนะนำที่มีประโยชน์ต่อคณะผู้วิจัยเป็นอย่างมาก และคอยเป็นกำลังใจในการดำเนินงานของโครงการวิจัยชุดนี้เป็นอย่างดีเสมอมา และที่ขาดไม่ได้คือชาวบ้านในพื้นที่ศึกษาทั้งสองประเทศที่มึนใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเต็มใจให้ข้อมูลอย่างเต็มที่แก่คณะผู้วิจัยซึ่งเป็นคนแปลกหน้า ขอขอบพระคุณในความกรุณาของทุกท่านเป็นอย่างสูง

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้เป็นการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมของเรือนพื้นดินมุสลิมในระดับผังหมู่บ้านและตัวเรือนของชาวมุสลิมในเขตพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยและในเขตพื้นที่รัฐเปรักและรัฐปีนังประเทศมาเลเซีย โดยมุ่งศึกษาความสัมพันธ์ของวิถีชีวิตสภาพแวดล้อม เรือนพักอาศัย และภูมิปัญญาพื้นถิ่น ตลอดจนสังเกตพัฒนาการของเรือนที่มีการเปลี่ยนแปลง แนวโน้มการคงอยู่ เมื่อเวลาและบริบทเปลี่ยนไปเพื่อนำไปเปรียบเทียบหาความเหมือนและความต่างระหว่างกัน

ผลของการศึกษาพบว่าเรือนพื้นดินมุสลิมในทั้งสองพื้นที่มีความคล้ายคลึงกันมาก ในระดับผังของหมู่บ้านหรือที่เรียกว่า “Kampung” นั้นพบการรวมกลุ่มโดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลาง มีการแยกพื้นที่อยู่อาศัยออกจากพื้นที่ทำกิน โดยอาศัยการปลูกต้นไม้ที่ค่อนข้างหนาแน่นเป็นพื้นที่กั้นกลาง แต่ละบ้านเชื่อมถึงกันด้วยโครงข่ายพื้นที่เปิดโล่ง สามารถเดินไปมาหาสู่ถึงกันได้ตลอดทั้งหมู่บ้านด้วยถนนหรือทางเดินเล็กๆท่ามกลางสภาพแวดล้อมที่ร่มรื่นและเย็นสบาย ในระดับของตัวเรือนนั้นพบว่ามีความคล้ายคลึงกันมากโดยเฉพาะรูปทรงของหลังคาและลวดลายประดับตกแต่ง จะแตกต่างกันเพียงรายละเอียดปลีกย่อยทางสถาปัตยกรรมเท่านั้น เป็นที่น่าสังเกตว่าเรือนพื้นดินมุสลิมในมาเลเซียยังคงรูปแบบดั้งเดิมของผังพื้นที่มีลำดับขั้นของการแบ่งพื้นที่ค่อนข้างชัดเจน และมีการปรับเปลี่ยนน้อยกว่าที่พบในเขตประเทศไทย

คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นดินมุสลิมคือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสภาพแวดล้อม แสดงถึงความเข้าใจระบบนิเวศวิทยาทางธรรมชาติอย่างดั่งแท้ของผู้อยู่อาศัย ด้วยการเลือกใช้วัสดุท้องถิ่นเพื่อปลูกสร้างเรือน การสร้างระบบถอดประกอบได้ของเรือนเพื่อการเคลื่อนย้ายเมื่อมีภัยธรรมชาติเช่นน้ำท่วมหรือเมื่อมีการขยายครอบครัว การมีผังพื้นที่โปร่งโล่งกันห้องเท่าที่จำเป็นและหน้าต่างยาวจรดพื้นเพื่อลมสามารถพัดผ่านได้สะดวก ตลอดจนการรักษาไม้ใหญ่บริเวณโดยรอบบ้านเพื่อรักษาสภาวะน่าสบายให้คงอยู่ พัฒนาการของเรือนมีแนวโน้มการเปลี่ยนของการใช้วัสดุก่อสร้างที่เป็นวัสดุอุตสาหกรรมมากขึ้นแทนที่วัสดุธรรมชาติในท้องถิ่น ตลอดจนรูปทรงและมวลของเรือนมีลักษณะเปลี่ยนไปในทางที่บดบังมากขึ้นจากการต่อเติมเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอย อิทธิพลของการสร้างถนนเข้าสู่หมู่บ้านทำให้ทิศทางการเข้าบ้านเปลี่ยนไปส่งผลให้เกิดการเพิ่มเติมรั้วหรือตกแต่งทางเข้าเพื่อการรับรู้ของหน้าบ้านและหลังบ้านตามการเข้าถึงจากถนน

คำสำคัญ : เรือนพื้นดินมุสลิม สถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม ภูมิปัญญาพื้นถิ่น นิเวศวิทยาวัฒนธรรม

ABSTRACT

This study investigates the sustainable qualities of Muslim vernacular houses by comparing the areas of the four southern border provinces in Thailand and those found in Perak and Penang, Malaysia. The study focuses on the relationship among local lifestyles, natural environment, houses and local wisdom as well as observing the houses' evolutions and their ability to retain their architectural and landscape integrity over time.

Based on the research, the study found similarities between the two study areas. In the village settlement (called Kampung), houses are grouped together and the mosque functions as the village centre. The housing compound is separated from agricultural areas by densely vegetated zones or strips. Houses are interconnected by open spaces allowing easy walking access under the shading trees throughout the village. Within the architectural scale of the housing unit, it was found that the roof forms, entrance stairs and central linkage areas (called Selang) were similar. Yet, from the fieldwork it should be noted that the Muslim vernacular houses in Malaysia maintain a higher level of integrity in the hierarchical floor plans, with smaller adjustments and adaptations compared to those in Thailand.

The sustainable qualities that the study found in Muslim vernacular houses focused on their abilities to blend themselves into the surrounding environment. This reflects the thorough understanding that the builders and the dwellers have of the local ecology. Evidence include the use of local materials in building components, the design of prefabricated systems for ease of relocating the house when there is flooding or when family separations occur. In addition, the floor plan arrangement with small amounts of partitions and full-length windows allows good natural ventilation and the existing large trees around housing compound help maintain the comfort level within the house. Recent developments include the tendency to use industrialized materials for additions and renovations to dwelling units instead of using natural materials as was in the past. New additions to the existing units have resulted in heavy forms and volumes. Finally, new roads that were introduced into the village have changed the houses' orientation. This results in adding new fences or new decoration to define the front and the back of the house according to the direction of new road.

Keywords: Muslim vernacular house, Sustainable architecture, Local wisdom, Cultural ecology.

บทสรุปวบยอดโครงการ

คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นไทยมุสลิมพื้นที่4
จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยและเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในรัฐเปรักและปีนังประเทศมาเลเซีย

1. บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

โครงการศึกษาคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น: กรณีศึกษา
เปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นไทยมุสลิมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยและเรือนพื้นถิ่นมุสลิมใน
รัฐเปรักและปีนังประเทศมาเลเซียมุ่งการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในตัว
เรือน ในการวางกลุ่มเรือนและในการตั้งถิ่นฐานระดับหมู่บ้าน ของชาวมุสลิมในประเทศไทยและ
มาเลเซีย โดยมุ่งประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต ประเพณี ศาสนา เรือนและนิเวศวิทยาวัฒนธรรม
ในแต่ละแหล่งที่ตั้ง

1.2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาในพื้นที่ภาคใต้มีผู้ศึกษาวิจัยอยู่เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเน้นแนวการศึกษา
ทางสังคม สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ได้แก่งานของอมรา ศรีสุชาติ
(2544)เรื่อง สายรากภาคใต้ งานของศรีศักร วัลลิโภคมและคณะ(2547)ในเอกสารประชุมงานค้นคว้าและ
วิจัยทางวิชาการเรื่องรัฐปัตตานีในศรีวิชัย และเมื่อผนวกเข้ากับหนังสือภูมิปัญญาทักษิณ ของเอกวิทย์
ณ ถาง (2544)อันเป็นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ วัฒนธรรม คติ
ความเชื่อของผู้คนในภาคใต้ทำให้สามารถเห็นภาพรวมได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น แต่เมื่อพิจารณาเฉพาะใน
ด้านการศึกษาทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นไทย-มุสลิมในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ายังมีผู้
ศึกษาอยู่น้อยมากและเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาหรือเฉพาะพื้นที่บางส่วนดังปรากฏในงานของ
มโน พิสุทธิรัตนานนท์และศรีน มณีโชติ(2535)เรื่อง เรือนไทยภาคใต้ แต่ที่ชัดเจนที่สุดคือคืองานศึกษา
ของ เขต รัตนจรณะ และคณะ(2529)เรื่องเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้มีขอบเขตการศึกษา
ทั้งเชิงสถาปัตยกรรม สังคมวิทยา และมนุษยวิทยา

ส่วนข้อมูลของการศึกษาเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในประเทศมาเลเซียมีผู้ศึกษาไว้ส่วนหนึ่ง โดยมิ
การกล่าวถึงรูปแบบของเรือนและ การตั้งถิ่นฐานระดับหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ของ
ทางสถาปัตยกรรมและทางสังคม ในทางสถาปัตยกรรมนั้นหนังสือThe Malay House

(Lim Yee Yuan:1987)และ Building a Malay House(Phillip Gibbs:1987) ได้กล่าวถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นมาเลย์ที่เกิดจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นและแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลาม และชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่ในเรือนพื้นถิ่นมาเลย์ต่อมาหนังสือThe Traditional Malay House (Abdul Halim Nasir and Wan Hashim Wan Teh: 1993) และ The Traditional Malay House (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโทโดย Mohd Zambri Huassain: 1997) ได้เน้นการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นมาเลย์ในเชิงกายภาพโดยแยกตามลักษณะของโครงสร้างและหลังคา และเมื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาผนวกกับการศึกษาเชิงสังคมวิทยาในหนังสือA Malay Village and Malaysia (Peter J.Wilson: 1967) และ Social Stratification in Kampong Bagan (S. Husin Ali: 1964) ที่มีการศึกษาลักษณะเฉพาะและคุณค่าทางสังคมของคนพื้นถิ่นใน “หมู่บ้าน”ที่เรียกเป็นภาษามลายูว่า “Kampong”จึงทำให้สามารถเข้าใจลักษณะทางสังคม ความเป็นอยู่ สถาปัตยกรรมและภูมิปัญญาพื้นถิ่นของชาวมลายูได้ชัดเจนยิ่งขึ้น

จะเห็นได้ว่าถึงแม้มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรือนพื้นถิ่นมุสลิมทั้งในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียอยู่พอสมควร แต่ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อหาความเหมือนและความต่างระหว่างกัน โดยเฉพาะในแง่คุณสมบัติสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม งานวิจัยนี้จึงเป็นการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในสองพื้นที่

1.3 วัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษา

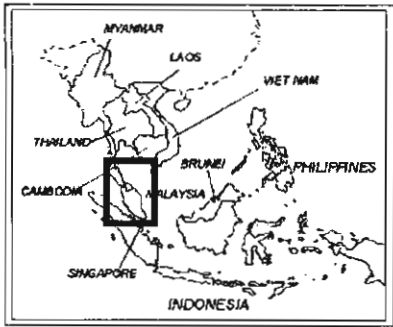
- 1.3.1 ศึกษาและรวบรวมลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของหมู่บ้าน ผังบริเวณบ้าน และเรือนพื้นถิ่นของชาวไทยมุสลิมในประเทศไทยและชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซีย
- 1.3.2 ศึกษาความสำคัญของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศโดยรวม วัฒนธรรมคติความเชื่อ และศาสนาที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการวางผังหมู่บ้าน การวางตัวเรือนและรูปลักษณะของเรือน
- 1.3.4 ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะเด่น ลักษณะต่างและลักษณะร่วม โดยเน้นที่คุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม ระหว่างหมู่บ้านและเรือนพื้นถิ่นของชาวไทยมุสลิมในประเทศไทยและชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซีย
- 1.3.6 ศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของหมู่บ้านและเรือนพื้นถิ่นเมื่อเวลาเปลี่ยนไป

1.4 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

- 1.4.1 ประเทศไทย : หมู่บ้านภายในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล
- 1.4.2 ประเทศมาเลเซีย : หมู่บ้านภายในพื้นที่ของรัฐเปรักและปีนัง

คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น:กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นฯ
ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่รัฐเปรักและปีนัง ประเทศมาเลเซีย

ศนิ ลิ้มทองสกุลและคณะฯ

รูปที่ 1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

1.5 คำถามในการวิจัย

- 1.5.1 เรือนพื้นถิ่นชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียมีลักษณะเด่น ความเหมือน ความต่างกันอย่างไร อะไรคือสาเหตุของความสัมพันธ์เหล่านี้
- 1.5.2 สภาพแวดล้อมธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต คติความเชื่อและศาสนา ส่งผลต่อรูปแบบผังหมู่บ้าน การวางตัวเรือน และองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมระดับผังบริเวณของตัวเรือนอย่างไร
- 1.5.3 ความเชื่อและศาสนาอิสลามมีผลต่อรูปแบบผังพื้นที่และองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องทางสถาปัตยกรรมอย่างไร
- 1.5.4 มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นถิ่นเพื่อปรับตัวในการดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอย่างไร และยังคงมีอยู่หรือไม่ในปัจจุบัน
- 1.5.5 คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเรือนพื้นถิ่นเป็นอย่างไร มีจุดเด่นอะไรที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาแนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืนในอนาคต
- 1.5.6 มีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทั้งในระดับผังหมู่บ้านและผังของเรือนอย่างไร เมื่อเวลาผ่านไป อะไรคือสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

1.6 กรอบความคิดในการวิจัย

กรอบความคิดหลักของงานวิจัยนี้คือการศึกษารเปรียบเทียบของข้อมูลระหว่างสองพื้นที่ คือ ประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย ในระดับหมู่บ้านและตัวเรือน โดยมีกรอบความคิดย่อยหรือประเด็นที่มุ่งเน้นศึกษาเพื่อทำการเปรียบเทียบอยู่หลักๆ 3 ประเด็น คือ คุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ในเรือนพื้นถิ่น และอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่และสะท้อนออกมาในรูปของ วัฒนธรรมการอยู่อาศัย ประเพณีการดำรงชีวิต สถาปัตยกรรมและศิลปะในงานช่าง

ประเด็นสุดท้ายที่สำคัญคือ การดูความเปลี่ยนแปลงการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยและสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในรูปลักษณะของที่อยู่อาศัยทั้งในระดับผังหมู่บ้านและงานสถาปัตยกรรมของตัวเรือน เพื่อค้นหาว่าสิ่งใดที่ยังคงอยู่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม

1.7 วิธีการศึกษา

แนวทางการค้นคว้าและศึกษาข้อมูลภาคสนามของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ยึดเอาความเป็นไปได้ในการหาข้อมูลเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการศึกษาทั้งในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียไม่ใช่พื้นที่ที่ทีมงานวิจัยคุ้นเคยและรู้จักอย่างดี และด้วยข้อจำกัดทางด้านเวลาและงบประมาณในการสำรวจภาคสนามจึงต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ได้แก่ อาจารย์นักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและสังคมของชาวไทย-มุสลิม อาจารย์สถาปนิกผู้ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของมาเลเซียเป็นผู้นำทางเข้าสู่หมู่บ้านหรือชุมชนแต่ละแห่งที่คาดว่าจะยังคงลักษณะของการอยู่อาศัยแบบพื้นถิ่นไว้ โดยมีร่องรอยการปรับเปลี่ยนทั้งขนาดพื้นที่ของเรือนและวัสดุที่ใช้ในการสร้างเรือนให้สอดคล้องกับความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบและใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในการจัดการทรัพยากรพื้นถิ่น

การศึกษานี้เน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสำรวจ รั้ววัด วาดภาพ ถ่ายภาพ เพื่อบันทึกข้อมูลทางกายภาพของเรือนและสภาพแวดล้อม ทำการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนและผู้อาศัย เพื่อศึกษาข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเลือกการสำรวจกลุ่มเรือนทั้งแบบที่มีการเจาะจงจากการศึกษาเอกสารเบื้องต้นและแบบสุ่มตัวอย่างจากการลงศึกษาพื้นที่จริง ผลจากการสำรวจภาคสนามของทั้งสองพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกันมากในแง่ของปริมาณตัวอย่างเรือน ซึ่งข้อมูลที่สำรวจและนำมาใช้ได้ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยมี 40 หลัง ขณะที่จากประเทศมาเลเซียมีเพียง 7 หลัง ดังนั้นจึงต้องมีการหาข้อมูลจากเอกสารอ้างอิงเพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบของเรือนพื้นดินในประเทศมาเลเซียเพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงมากขึ้น และนำไปสู่การวิเคราะห์ผลหาข้อสรุปตามคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ โดยเนื้อหาที่ทำการศึกษาประกอบด้วย

- ผังหมู่บ้าน
- ผังบริเวณบ้านและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง
- ผังพื้นเรือน รูปทรงและรูปลักษณะของเรือน
- โครงสร้าง ระบบการก่อสร้างและวัสดุ
- งานศิลปกรรมและลวดลายประดับของเรือน

2. ผังหมู่บ้าน

เมื่อเปรียบเทียบลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังหมู่บ้านของหมู่บ้านไทยมุสลิมพื้นที่ภาคใต้และหมู่บ้านมุสลิมพื้นที่มาเลเซีย พบว่ามีความคล้ายคลึงกันโดยมีลักษณะการตั้งถิ่นฐานและผังหมู่บ้านสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศเหมือนกัน ซึ่งสะท้อนถึงอาชีพและวิถีความเป็นอยู่ โดยหากหมู่บ้านตั้งอยู่ในภูมิประเทศแบบชายฝั่ง ก็มักมีลักษณะผังหมู่บ้านเป็นแบบแนวยาว (Linear) และชาวบ้านมีการประกอบอาชีพการทำประมง หากหมู่บ้านตั้งอยู่ในภูมิประเทศเป็นที่ราบจะพบว่ามีลักษณะการผังหมู่บ้านเป็นแบบกลุ่มหรือกระจุก (Cluster) และชาวบ้านประกอบอาชีพทำนา ทำสวน

ยกตัวอย่างหมู่บ้านไทยมุสลิมพื้นที่ภาคใต้ ได้แก่ หมู่บ้านริมน้ำที่บางปลาหมอ จ.ปัตตานี มีอาชีพการทำประมงเรือเล็ก ผังหมู่บ้านจะวางตัวตามแนวริมน้ำเป็นหลัก ในลักษณะเรียงรายไปตามแนวชายฝั่ง (เขต, 2543) เมื่อมีประชากรเพิ่มขึ้นก็มีการสร้างบ้านเพิ่มเติมในลักษณะครอบครัวแบบขยาย คือเป็นบ้านหลายๆหลังแต่อยู่ในละแวกเดียวกัน สามารถเห็นความสัมพันธ์ของครอบครัวเดียวกันในละแวกบ้านเดียวกัน ทุกหลังสามารถเข้าถึงพื้นที่ริมน้ำที่เป็นสาธารณะ โดยจะมีที่จอดเรือของตนเองอยู่ ส่วนบ้านที่ อ.เกตุริ จ. สตูล ที่มีอาชีพการทำเกษตรกรรมประเภทนาข้าว จะมีการวางผังหมู่บ้านในลักษณะอยู่ร่วมกันถึงแม้ว่าจะมีพื้นที่ราบอย่างกว้างขวางก็ตาม เป็นการตั้งถิ่นฐานชุมชนในลักษณะแบบกระจุก(เขต, 2543) มีการแบ่งพื้นที่ของส่วนการประกอบอาชีพคือการทำนา ออกจากพื้นที่หมู่บ้านอย่างชัดเจน

ในส่วนของหมู่บ้านมุสลิมพื้นที่มาเลเซีย ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของคนมาเลย์จะกระจายตัวอยู่ตามพื้นที่ชนบทเป็นส่วนใหญ่ ทั้งนี้ลักษณะการตั้งถิ่นฐานจะขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมของพื้นที่นั้น หมู่บ้านชาวประมงจะตั้งถิ่นฐานอยู่ตามพื้นที่ริมน้ำ มีการเรียงตัวแนวยาวตามพื้นที่ริมน้ำ(Yuan, 1987) ส่วนหมู่บ้านที่อยู่บนที่ราบจะมีการทำเกษตรกรรม เช่น ทำนา ส่วนหมู่บ้านเชิงเขามีการทำสวนผลไม้ เช่น สวนมะพร้าว สวนยาง สวนปาล์มน้ำมัน และมีการเรียงตัวของบ้านเป็นกลุ่ม(Yuan, 1987) การสร้างหมู่บ้านของคนมาเลย์ที่เรียกว่า “Kampung” นั้น เริ่มต้นจากการสร้างบ้าน 1 หลังก่อน แล้วจึงขยายตัวสร้างเพิ่มเติมจนกลายเป็นหมู่บ้าน โดยมีผู้นำหมู่บ้านที่เรียกว่า “Penghulu” (Gibbs, 1987) ซึ่งทำหน้าที่เป็นอธิบามสอนศาสนาด้วย ผังของหมู่บ้านเกิดจากการวางตำแหน่งตัวบ้านตามความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้าน บ้านแต่ละหลังจะมีเจ้าของเป็นครอบครัวหนึ่งครอบครัว กลุ่มของบ้านที่อยู่ใกล้กันมักเป็นบุคคลที่เป็นญาติกัน ตั้งอยู่กระจุกกระจายไปตามลักษณะภูมิประเทศ

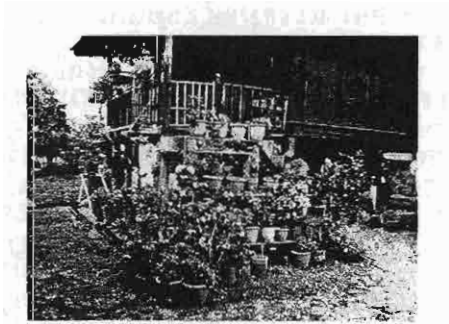
ไม่ว่ามีลักษณะผังหมู่บ้านจะเป็นแบบใดก็ตามพบว่าทุกหมู่บ้านจะมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้านเพื่อประกอบกิจกรรมทางศาสนาอันเป็นหลักปฏิบัติสำคัญในการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิม ส่งผลให้พื้นที่โดยรอบบริเวณมัสยิดมีความสำคัญ เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนศาสนา บ้านครูสอนศาสนา และผู้นำชุมชน และพื้นที่เปิดโล่งสาธารณะเพื่อการรวมกลุ่มทำกิจกรรมสำคัญของสมาชิกในหมู่บ้าน ส่งผลให้พื้นที่โดยรอบบริเวณมัสยิดมีความสำคัญ เป็นที่ตั้งของโรงเรียนสอนศาสนา บ้านครูสอนศาสนา

และผู้นำชุมชน และพื้นที่เปิดโล่งสาธารณะเพื่อการรวมกลุ่มทำกิจกรรมสำคัญของสมาชิกในหมู่บ้าน ลักษณะผังที่มีจุดศูนย์กลางแบบนี้ได้รับอิทธิพลมาจากรูปแบบของเขاطระสุเมรุอันเป็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่บริเวณคาบสมุทรมลายูก่อนการเข้ามาของศาสนาอิสลาม

เมื่อพิจารณาในระดับผังบริเวณของตัวเรือนพบว่าวิถีการดำรงชีวิตของชาวบ้านทั้งสองพื้นที่มีลักษณะเป็นสังคมเกษตรกรรม ทำให้มีการเว้นพื้นที่เปิดโล่งโดยรอบตัวบ้านไว้เพื่อประกอบกิจกรรมการอยู่อาศัยและการดำรงชีพในลักษณะของพื้นที่ลานเอนกประสงค์ที่ล้อมรอบด้วยแนวรั้วไม้ไผ่หรือรั้วต้นไม้แสดงอาณาเขต และมีองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมที่แตกต่างกันออกไปตามลักษณะอาชีพ เช่น ภายในบริเวณบ้านของชาวนามีเรือนข้าวเปลือกเป็นองค์ประกอบสำคัญ ส่วนชาวประมงมีการใช้พื้นที่รอบบริเวณบ้านเพื่อตากปลาบนแผงไม้ชั่วคราวที่ถอดเก็บได้ ส่วนชาวสวนยางจะมีเรือนตากและเก็บยางแผ่นอยู่ภายในบริเวณบ้าน

3. ผังบริเวณบ้านและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง

จากการสำรวจพบว่าผังบริเวณบ้านของบ้านพื้นถิ่นมุสลิมทั้งสองพื้นที่มีความคล้ายคลึงกันในการแบ่งผังเป็นพื้นที่หน้าบ้านและหลังบ้าน โดยพื้นที่หน้าบ้านจะมีลักษณะต้อนรับผู้มาเยือน มีการตกแต่ง จัดวางสิ่งต่างๆในลักษณะสวยงาม เรียบร้อย ยกตัวอย่างเช่น ไม้กระถางจำพวกไม้ดอกไม้ประดับ กรงนกเขา เป็นต้น ส่วนบริเวณพื้นที่หลังบ้านจะมีลักษณะที่แสดงความเป็นอยู่ของคนในบ้าน มีที่อาบน้ำ ส้วม มีการปลูกพืชผักสวนครัว มีที่เลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

รูปที่ 2 ภาพเปรียบเทียบพื้นที่บริเวณหน้าบ้านและหลังบ้านของบ้านไทยมุสลิมพื้นที่ภาคใต้

รูปที่ 3 ภาพเปรียบเทียบพื้นที่บริเวณหน้าบ้านและหลังบ้านของบ้านในพื้นที่มาเลเซีย

บางบ้านจะมีลักษณะพิเศษที่สะท้อนถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่และการเปลี่ยนแปลง ยกตัวอย่าง บ้านหลังหนึ่งในพื้นที่มาเลเซียจะวางหลังบ้านหันไปทางที่มีแหล่งน้ำเพราะมีความคิดว่าครัวเป็นพื้นที่ ต้องมีการใช้น้ำจึงมีความสะดวกกว่าที่จะหันไปในทิศทางนี้ บ้านอีกหลังหนึ่งมีการเปลี่ยนแปลงในด้าน ความเป็นหน้าบ้านและหลังบ้านเนื่องจากในอดีตเมื่อสร้างบ้าน หน้าบ้านจะหันเข้าสู่ส่วนที่เป็นทางเดิน ของหมู่บ้านและมัสยิด แต่ต่อมาที่ดินใหม่ตัดผ่านด้านหลังบ้านจึงได้มีการทำประตูและรั้วที่หลังบ้าน ในส่วนของครัวที่หันสู่หลังบ้านนั้นยังคงเป็นครัวอยู่ ยังคงมีสวนครัว แต่มีการนำไม้ประดับใส่กระถาง มาตั้งบริเวณบันไดทางขึ้นครัวทั้งนี้เพื่อประดับให้ส่วนที่เป็นหลังบ้านสวยงามเช่นเดียวกับด้านหน้าบ้าน บ้านบางหลังมีลักษณะเป็นเรือนแฝดเนื่องจากเจ้าของมีภรรยาสองคนแสดงให้เห็นถึงอิทธิพลตามหลัก ศาสนาที่อนุญาตให้ผู้ชายมีภรรยาได้ 4 คน

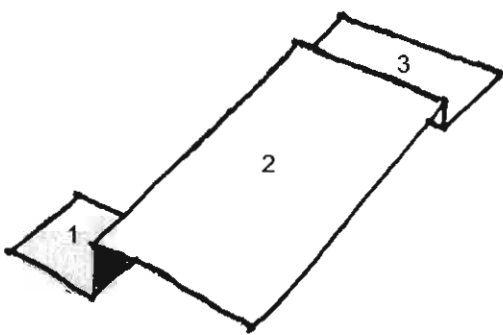
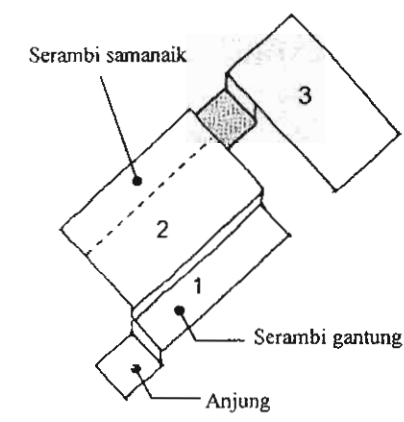
นอกจากที่กล่าวมาแล้วยังพบว่า การวางผังบริเวณของบ้านไทยมุสลิมพื้นที่ภาคใต้และบ้าน มุสลิมพื้นที่มาเลเซียนั้นมีความสัมพันธ์กับการประกอบอาชีพของผู้อยู่อาศัย จากการสำรวจสังเกตพบว่า บ้านทุกหลังมีการแบ่งแยกพื้นที่อยู่อาศัยออกจากพื้นที่สำหรับการประกอบอาชีพโดยอาศัยการปลูก ดินไม้ที่ค่อนข้างหนาแน่นเป็นตัวกั้นระหว่างพื้นที่นา สวนยาง และพื้นที่บ้าน โดยพืชที่เลือกมาปลูกนี้จะ เป็นพืชที่สามารถนำมาใช้รับประทาน หรือใช้ประโยชน์ในการเป็นส่วนประกอบในการก่อสร้างของตัว เรือน4. ผังพื้น การใช้พื้นที่ มวลและรูปลักษณะของมวล

จากการศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นดินมุสลิมในทั้งสองพื้นที่พบว่ามีความเหมือนกันของ แนวความคิดในการอยู่อาศัยที่มีระบบระเบียบและมีแบบแผน สะท้อนให้เห็นถึงการใช้อนุภูมิปัญญาในการ อยู่อาศัยที่สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและคติความเชื่อทางสังคม ตลอดจนเทคนิคการก่อสร้างที่ ถิ่นทอดมาจากบรรพบุรุษ ซึ่งปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อลักษณะของรูปทรงของเรือนนั้นมาจากลักษณะของ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศและปัจจัยทางด้านสังคม โดยเฉพาะการนับถือศาสนาอิสลาม

4.1 ลักษณะของผังพื้นและการใช้สอยพื้นที่

ในเรือนพื้นดินมุสลิมสามารถแยกองค์ประกอบหลักของผังพื้นได้เป็น 3 ส่วนได้แก่

1. ส่วนพื้นที่ด้านหน้า
2. ส่วนพื้นที่เรือนหรือแม่เรือน
3. ส่วนพื้นที่ครัว

รูปที่ 4 ภาพแสดงองค์ประกอบหลักของผังพื้นในเรือนพื้นถิ่นมุสลิม ที่พบในประเทศมาเลเซีย

รูปที่ 5 ภาพแสดงองค์ประกอบหลักของผังพื้นในเรือนพื้นถิ่นมุสลิม ที่สำรวจพบในเขตประเทศไทย

จากการสำรวจพบว่าเรือนที่มีลักษณะหลังคาแบบจั่วปีกนกมีลักษณะเด่นชัดขององค์ประกอบผังพื้นที่ทั้งสามส่วน พื้นที่ด้านหน้าของเรือนมุสลิมอาจจะมีลักษณะที่ปรากฏแตกต่างออกไป เช่น บางเรือนพบพื้นที่ลักษณะเป็นชานหรือระเบียงมีหลังคาคลุมด้านหน้าเรือนเรียกว่า Serambi gantung มีลักษณะเป็นพื้นที่ยาวตลอดด้านหน้าเรือนและมีระดับพื้นที่ต่ำกว่าพื้นแม่เรือน พื้นที่ส่วนนี้มีลักษณะโปร่งโล่งเย็นสบายอากาศถ่ายเทสะดวก บางเรือนพบพื้นที่รับแขกก่อนขึ้นตัวเรือนเรียกว่า Anjung เป็นพื้นที่ใช้รับแขกหรือใช้เป็นที่นั่งเล่นลักษณะกึ่งในกึ่งนอกบ้านของเจ้าของบ้านโดยมีลักษณะเปิดโล่งทั้งสามด้านและต่ำกว่าพื้นแม่เรือนประมาณ 1.00 เมตร บางเรือนพบทั้งAnjungและSerambi gantung เรียงตัวตามลำดับจากนอกเข้าสู่ในเรือน เป็นที่น่าสังเกตว่าเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในมาเลเซียยังคงรูปแบบของการมีAnjungที่ชัดเจนกว่าที่พบในพื้นที่ของประเทศไทย

รูปที่ 6 ภาพแสดงลักษณะการใช้พื้นที่ด้านหน้าของเรือน

รูปที่ 7 ลักษณะของพื้นที่ระหาคภายในแม่เรือน

ส่วนพื้นที่แม่เรือนมีการกั้นพื้นที่ใช้สอยห้องนอนเป็นสัดส่วนด้วยฝาไม้หรือม่าน ส่วนพื้นที่ที่เหลือมีลักษณะโปร่งโล่ง ใช้เป็นที่ประกอบกิจกรรมต่างๆของสมาชิกในครอบครัว มีการกำหนดพื้นที่ส่วนหนึ่งของแม่เรือนไว้เป็นพื้นที่การทำละหมาดซึ่งเป็นความพิเศษของการใช้พื้นที่เรือนพื้นถิ่นมุสลิมโดยชาวมุสลิมจะประกอบพิธีละหมาดครั้งต่อวัน พื้นที่บริเวณนี้จะได้รับการดูแลประดับตกแต่งอย่างสวยงาม สะอาดและมีระเบียบเรียบร้อยประหนึ่งเป็นศาสนสถานในการประกอบกิจกรรมทางศาสนา

พื้นที่ใช้สอยส่วนครัวเป็นลักษณะที่เด่นชัดอีกประการของเรือนมุสลิมในด้านการใช้พื้นที่ของเรือนกล่าวคือพื้นที่เรือนครัวจะเป็นลักษณะพื้นที่ที่แยกออกไปจากแม่เรือนด้วยระดับต่ำกว่าแม่เรือนประมาณ 20 ซม. มีหลังคาที่แยกออกจากตัวแม่เรือน การเชื่อมต่อของ

พื้นที่ส่วนแม่เรือนกับเรือนครัวที่พบจากการสำรวจมีสองลักษณะคือ

1. การขึ้นของชายคาเรือนครัวและแม่เรือนมาชนกันตรงกลางซึ่งเป็นแนวรางน้ำซึ่งใช้เป็นพื้นที่ทางขึ้นเรือนด้านข้างและเป็นตำแหน่งทางขึ้นเรือนของฝ่ายหญิง พบส่วนมากในเขตประเทศไทย
2. การมีพื้นที่เชื่อมต่อระหว่างเรือนครัวและแม่เรือนเรียกว่าSelangเป็นตัวยึดเชื่อมต่อกับแม่เรือนและเป็นตำแหน่งทางขึ้นเรือนของฝ่ายหญิงรวมถึงเป็นที่นั่งพักผ่อนหรือรับแขกของฝ่ายหญิงด้วยและยังเป็นส่วนที่ป้องกันไม่ให้ไฟลามไปสู่ตัว แม่เรือนได้ง่าย ในกรณีที่เกิดไฟไหม้บริเวณครัวพบส่วนมากในเขตประเทศมาเลเซีย

รูปที่ 8 ลักษณะการเชื่อมเรือนโดยการขึ้นชายคาคู่กัน

รูปที่ 9 ลักษณะการเชื่อมเรือนโดยใช้ Selang

จะเห็นได้ชัดเจนว่าการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของเรือนมุสลิมใช้ความแตกต่างของระดับพื้นเป็นตัวกำหนดการใช้งานและกำหนดศักดิ์ของพื้นที่เรือนรวมถึงมีการกำหนดพื้นที่ใช้งานของเพศชายและเพศหญิงแยกอย่างชัดเจน โดยพื้นที่คาน้ำหน้ากำหนดให้เป็นทางขึ้นและพื้นที่ประกอบกิจกรรมของฝ่ายชาย ขณะที่พื้นที่ส่วนครัวและSelangเป็นเป็นทางขึ้นและพื้นที่ประกอบกิจกรรมของฝ่ายหญิง

4.2 รูปลักษณ์ของมวลเรือน

จากอิทธิพลของสภาพภูมิอากาศที่ร้อนอบอ้าวและฝนตกชุกเกือบตลอดทั้งปี รูปลักษณ์ที่เห็นได้อย่างเด่นชัดของเรือนพื้นถิ่นมุสลิมคือรูปแบบของหลังคา ซึ่งจากการสำรวจและศึกษาจากข้อมูลทางเอกสารนั้นพบว่าทั้งสองพื้นที่ศึกษามีรูปแบบของหลังคาที่คล้ายคลึงกัน มีการยื่นของชายคาที่ยาวเพื่อกันแดดและฝนที่ตกชุกเกือบตลอดทั้งปี สามารถแบ่งแยกลักษณะรูปแบบของหลังคาที่เป็นลักษณะร่วมได้เป็น 3 ประเภทหลักได้แก่ หลังคาทรงบานอหรือจั่วมนิลา ทรงปั้นหย่า และทรงจั่วปีกนก

รูปที่ 10 หลังคาทรงบานอ

รูปที่ 11 หลังคาทรงปั้นหย่า

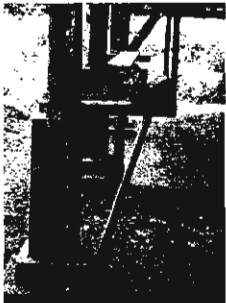

รูปที่ 12 หลังคาทรงจั่วปีกนก

5. โครงสร้าง ระบบการก่อสร้างและวัสดุ

ลักษณะโครงสร้างของอาคาร สะท้อนให้เห็นถึงการใช้วัสดุธรรมชาติที่มีอยู่ในท้องถิ่น จากการสำรวจพบว่าลักษณะร่วมของ 2 พื้นที่ที่ชัดเจนคือ อาคารส่วนใหญ่จะใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลักของอาคาร รวมถึงส่วนประกอบอาคารต่างๆ ได้แก่ ประตู หน้าต่าง ผนัง ก็จะใช้ไม้ที่มีคุณลักษณะที่แตกต่างกันไปตามการใช้งาน โดยองค์ประกอบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นลักษณะเด่นของเรือนพื้นถิ่นมุสลิมที่มีความแตกต่างจากเรือนพื้นถิ่นในบริเวณอื่นคือ ฐานเสาเรือนและบันได ฐานเสาเรือนเป็นลักษณะเด่นของเรือนพื้นถิ่นมุสลิมรวมถึงเรือนพื้นถิ่นไทยพุทธที่พบในภาคใต้ คือไม่ใช้เสาเรือนปักลงดิน แต่จะใช้ฐานคอนกรีตสำเร็จรูปรองรับเสาเรือน ฐานที่รองรับเสาเรือนจะวางบนพื้นดินซึ่งปรับไว้เรียบไม่ฝังในดิน ทำให้สามารถยกเรือนทั้งหลังขึ้นได้ จากการสำรวจในประเทศไทยพบมีการใช้คอกไม้สำหรับทำฐานเสาเรือนในเรือนชนบทบางหลัง ในส่วนของบันไดนั้นพบว่าจะมีบันไดทางด้านหน้าและทางด้านหลังของ

เรือน ลักษณะโครงสร้างของบันไดที่พบในการสำรวจมี 2 ประเภท คือ บันไดที่ทำด้วยไม้จะเป็นบันไดแบบโปร่ง ชั้นของบันไดทำด้วยไม้กระดานและไม้กลม ไม่มีลูกตั้ง และไม่นิยมทำราวจับ อีกประเภทเป็นบันไดก่ออิฐฉาบปูน ลักษณะที่พบมีทั้งลูกตั้งและลูกนอน ลักษณะโครงสร้างจะวางบนพื้น ไม่ติดกับตัวบ้านซึ่งเป็นโครงสร้างไม้ โดยบันไดก่ออิฐฉาบปูนที่พบในมาเลเซียบางส่วนได้รับอิทธิพลจากมละกา ซึ่งมีการประดับตกแต่งด้วยกระเบื้องเคลือบสีและมีรูปทรงที่โค้งผายออกในส่วนทางขึ้น

รูปที่ 13 ลักษณะฐานเสาคอนกรีต

รูปที่ 14 ลักษณะบันไดโครงสร้างไม้

รูปที่ 15 ลักษณะบันไดก่ออิฐฉาบปูน

5.1 การเปลี่ยนแปลง

การเปลี่ยนแปลงของเรือนพื้นถิ่นมุสลิมที่สำรวจพบในทั้งสองพื้นที่ที่เกิดจาก สภาพความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปทั้งลักษณะการประกอบอาชีพทางเกษตรกรรมที่ลดน้อยลง และลักษณะความเป็นอยู่ที่ใช้สิ่งอำนวยความสะดวกประเภทเครื่องใช้ไฟฟ้า และยานพาหนะมากขึ้น ส่งผลให้เกิดการต่อเติมและปรับเปลี่ยนการใช้งานของเรือน โดยเฉพาะการต่อเติมอาคารบริเวณใต้ถุนบ้านเพื่อเพิ่มพื้นที่ใช้สอยเป็นที่พบเห็นกันอย่างแพร่หลายโดยเฉพาะเรือนที่เจ้าของค่อนข้างมีฐานะ โดยส่วนใหญ่ได้มีการนำวัสดุอุตสาหกรรม เช่นเสาคอนกรีต ผนังก่ออิฐฉาบปูน และกระจก มาใช้ในส่วนต่อเติม ที่น่าสังเกตคือการต่อเติมโครงสร้างใหม่นั้นส่วนใหญ่จะทำการก่อสร้างต่อเติมโดยไม่ได้มีผลกระทบกับโครงสร้างของเรือนเดิมแต่อย่างใด เป็นลักษณะการต่อเติมเพื่อใช้ประโยชน์ของพื้นที่ได้จนเรือนได้มากขึ้น แต่การใช้วัสดุสมัยใหม่ในการต่อเติมเรือนเหล่านี้ ส่งผลให้สภาวะน่าสบายอันเกิดจากการเลือกใช้วัสดุท้องถิ่นตลอดจนลักษณะของผังพื้นที่โปร่งโล่ง ลดน้อยลง

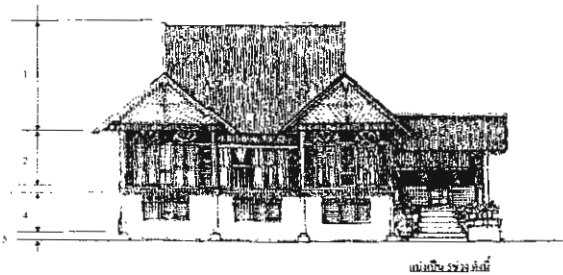
รูปที่ 16 ลักษณะการต่อเติมของใต้ถุนเรือนที่พบเห็นโดยทั่วไป

6. งานศิลปกรรมและลวดลายประดับ

จากการศึกษาเปรียบเทียบภูมิปัญญาที่รังสรรค์ สุนทรียภาพซึ่งเป็นผลจากวัฒนธรรมของการอยู่อาศัย และประเพณีในการดำเนินชีวิต ที่สะท้อนออกมาในรูปแบบของสถาปัตยกรรม พบได้ว่ารูปแบบของลวดลายที่ประดับตกแต่งตัวจากการศึกษาทั้ง 2 วัฒนธรรม ไทย-มาเลเซีย นั้น มีความเหมือนและมีความสัมพันธ์สอดคล้องกันในเชิงวัฒนธรรมหลัก หากต่างกันก็เพียงแต่ฝีมือในเชิงช่างและการออกลวดลาย ซึ่งในความเหมือนนั้น ได้มีการแสดงองค์รวมของรูปแบบเฉพาะ มีเอกลักษณ์ของตนเองชัดเจน อันเกิดจากการถ่ายทอดด้านภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมหลักที่มีธรรมเนียมในการดำเนินชีวิตของชาวมุสลิมที่ทุกคนต้องปฏิบัติตามศาสนบัญญัติอย่างเคร่งครัด ส่งผลให้การประดับตกแต่งของตัวเรือนต้องอยู่ภายใต้กฎข้อห้ามของศาสนาอิสลาม ที่ห้ามไม่ให้แกะสลักรูปเหมือน (Realistic) ของคนและสัตว์ จึงก่อให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปกรรมออกมาเป็น 4 กลุ่มหลักคือ ลวดลายอักษรประดิษฐ์ ลวดลายพันธุ์พฤกษา ลวดลายเรขาคณิต และลวดลายประดิษฐ์เลียนแบบธรรมชาติ โดยมีเทคนิคและวิธีการตกแต่งลวดลายศิลปกรรมประดับตัวเรือนหลากหลายวิธี ได้แก่ เทคนิคการแกะสลัก ประเทษฐานต่ำและนูนสูง การฉลุไม้เป็นลวดลายต่างๆ การจัดเรียงแนวของไม้เพื่อให้เกิดเป็นลวดลายเรขาคณิต การฉลุโลหะ การจักสาน การทาสีตัวเรือน เทคนิคการพิมพ์ภาพสีลงบนกระจกหรือการใช้กระจกสี และกระจกขาวขุ่น จากการสำรวจตำแหน่งของลวดลายประดับที่ปรากฏบนตัวเรือนพบว่าแบ่งเป็น 5 ช่วงหลักคือ ช่วงหลังคา ช่วงตัวเรือน ช่วงขอบเรือน ช่วงเสา ช่วงโคนเสา

องค์ประกอบงานตกแต่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นมาเลเซีย

รูปที่ 17 ตำแหน่งหลักของศิลปกรรมที่ปรากฏบนตัวเรือน

สถานภาพทางสังคมและเศรษฐกิจของเจ้าของเรือนเป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่มีผลถึงการตกแต่งตัวเรือนและกลุ่มช่างรวมถึงระดับฝีมือในการ ออกลายตกแต่งส่วนต่างๆ การเลือกใช้วัสดุช่างที่ตกแต่งเรือนจะออกแบบให้เรือนสวยงามมากขึ้นเพียงใดนั้นขึ้นอยู่กับฐานะทางเศรษฐกิจและสถานภาพในสังคม และค่านิยมของเจ้าของเรือนแนวโน้มในการดำรงอยู่ของงานศิลปกรรมประดับตัวเรือนนั้น พบว่ามีการดำรงอยู่ของ

ความเชื่อที่มีผลต่อการตกแต่งอย่างเข้มแข็ง หากเปลี่ยนก็คงเป็นเพียงแค่วัสดุที่นำมาประดับตกแต่งที่มีวิวัฒนาการตามสภาพสังคม เศรษฐกิจ และสภาพแวดล้อมของท้องถิ่น

7. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาเปรียบเทียบทำให้สามารถตอบคำถามในการวิจัยที่กำหนดไว้เบื้องต้น ได้ดังนี้

- 7.1 พบว่าคุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นดินชาวมุสลิมในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และในรัฐเปรักและปีนังมีความคล้ายคลึงกันมากโดยมีลักษณะเด่นร่วมกันคือรูปทรงของหลังคา และมีความแตกต่างเพียงรายละเอียดปลีกย่อยทางสถาปัตยกรรม เช่น บันได พื้นที่เชื่อมแม่เรือนและเรือนครัว(Selang) ส่วนในระดับของผังหมู่บ้านพบว่ามีโครงข่ายของพื้นที่เปิดโล่งที่มีลักษณะต้นไหลต่อเนื่องกันตลอดทั้งหมู่บ้าน โดยความคล้ายคลึงนี้มีเหตุผลมาจาก
- การนับถือศาสนาอิสลามอันมีอิทธิพลต่อโลกทรรศน์และวิถีการดำรงชีวิตของชาวมุสลิม
 - สภาพภูมิศาสตร์ของเขตร้อนชื้นใกล้เส้นศูนย์สูตรของพื้นที่คาบสมุทรมลายู
- 7.2 พบว่าสภาพที่ตั้งทางภูมิศาสตร์มีอิทธิพลต่อลักษณะกายภาพของผังหมู่บ้านและการประกอบอาชีพของชาวบ้าน ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไปตามสภาพภูมิประเทศที่ตั้ง ส่งผลให้เกิดผังของหมู่บ้านที่มีลักษณะกระจุก กระจาย และเรียงตัวเป็นแนวยาวแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่ โดยมีมัสยิดเป็นศูนย์กลางของหมู่บ้าน
- 7.3 พบว่าศาสนาอิสลามมีผลชัดเจนต่อลักษณะการแบ่งพื้นที่ใช้สอยของเรือนที่แยกตามเพศโดยพื้นที่ส่วนหน้าของเรือนเป็นที่ประกอบกิจกรรมของเพศชายในขณะที่พื้นที่ส่วนหลังของเรือนเป็นที่ประกอบกิจกรรมของเพศหญิง และจะมีการจัดแบ่งพื้นที่ภายในแม่เรือนสำหรับการละหมาดไว้อย่างเป็นสัดส่วนและชัดเจน ชาวมุสลิมถือว่าบ้านคือศาสนสถานดังนั้นจึงมีการแยกพื้นที่สะอาด(แม่เรือน)และสกปรก(ครัว ห้องน้ำ)ออกจากกันอย่างชัดเจนตลอดจนมีการประดับตกแต่งองค์ประกอบของเรือนตามกำลังของเจ้าของบ้านด้วยลวดลายที่ไม่ขัดต่อหลักศาสนา อิสลาม
- 7.4 ลักษณะของภูมิปัญญาพื้นถิ่นอันเด่นชัดที่พบในเรือนพื้นดินมุสลิมคือความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันกับสภาพแวดล้อม แสดงถึงความเข้าใจระบบนิเวศวิทยาทางธรรมชาติอย่างดั่งแท้ของผู้อยู่อาศัย ด้วยการเลือกใช้วัสดุพื้นถิ่นที่หาได้ภายในพื้นที่เพื่อปลูกสร้างเรือน การนำกลับมาใช้ใหม่ของวัสดุ(recycle) การสร้างระบบดาดประกอบได้ของเรือนเพื่อการเคลื่อนย้ายเมื่อมีภัยธรรมชาติเช่นน้ำท่วมหรือเมื่อมีการขยายครอบครัว การรักษาไม้ใหญ่บริเวณโดยรอบเพื่อรักษาสภาพะนำสบายให้คงอยู่แต่ในปัจจุบันภูมิปัญญาพื้นถิ่นเหล่านี้กำลังค่อยๆเลือนหายจากวิถีการใช้ชีวิตของชาวบ้าน และถูกแทนที่ด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่มุ่งเน้นการเอาชนะธรรมชาติมากกว่าการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติ
- 7.5 คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเรือนพื้นดินมุสลิมคือการสร้างปฏิสัมพันธ์เป็นหนึ่งเดียวกับสภาพแวดล้อมเพื่อรักษาสภาพะนำสบายให้คงอยู่ในตัวเรือน โดยสามารถแยกพิจารณาได้ดังนี้

- ระดับผังหมู่บ้าน มีการวางบ้านสอดแทรกไปกับไม้ใหญ่เดิมเพื่อรักษาความร่มรื่นและอุณหภูมิอากาศให้อยู่ในภavnาน่าสบาย ไม่มีการทำพื้นผิวลาดแข็งบริเวณภายนอกซึ่งจะอมความร้อน ในทางตรงข้ามกลับรักษาพื้นดินเดิมให้มีลักษณะโล่งเตียนทำให้ลมพัดสู่ตัวบ้านสะดวกและเป็นลมเย็น เหมาะสมกับวิถีการอยู่อาศัยที่ส่วนมากเป็นการประกอบกิจกรรมกลางแจ้งในเวลากลางวัน
- ระดับผังบริเวณ เนื่องจากสภาพอากาศที่มีฝนตกชุกตลอดทั้งปีทำให้การสร้างเรือนเน้นการระบายน้ำออกจากตัวเรือนให้เร็วที่สุดโดยการตั้งเรือนบนที่สูงเช่น โลกหรือเนิน รักษาพื้นดินบริเวณรอบบ้านให้มีลักษณะโล่งเตียน ทำร่องดินระบายน้ำแบบเปิดรอบตัวเรือนเพื่อระบายน้ำผิวดินออกจากบริเวณโดยรอบตัวเรือนเมื่อเกิดฝนตก และพื้นดินตามธรรมชาติเปิดโอกาสให้น้ำสามารถซึมลงดินได้รวดเร็วลดการท่วมขัง
- ระดับตัวเรือน เน้นการระบายความร้อนและลดความชื้นของตัวเรือนด้วยการ ปรับพื้นที่บริเวณรอบตัวบ้านให้โล่งเตียน ยกได้สูง ทำช่องหน้าต่างยาวจรดพื้น และคงความโปร่งโล่งของผังพื้นเรือนโดยไม่กั้นห้องเท่าที่จำเป็น ทั้งหมดนี้เพื่อให้ลมสามารถพัดเอาความร้อนและความชื้นออกจากตัวเรือนให้มากที่สุด ยื่นชายคายาวคลุมตัวเรือนและระเบียงเปิดโล่งเพื่อป้องกันแดดและฝนที่ตกชุกตลอดปีสาดเข้าสู่ตัวบ้าน มีการสร้างระเบียง(Anjung) และชานหน้าเรือน(Serambi Gantung)ที่โปร่งโล่งเพื่อปรับสภาพการรับรู้ของผู้มาเยือนจากสว่างสู่สัวและจากร้อนสู่เย็น ใช้วัสดุธรรมชาติท้องถิ่นที่มีค่าสัมประสิทธิ์การอมความร้อนต่ำในการสร้างเรือนและสามารถย่อยสลายกลับคืนสู่ธรรมชาติได้

7.6 ปัจจุบันเรือนพื้นดินมุสลิมมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวตามสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปตั้งแต่ระดับผังหมู่บ้านจนถึงระดับตัวเรือน ในระดับผังหมู่บ้านพบว่าถนนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้ลักษณะการวางตัวของบ้านเปลี่ยนไปโดยทุกบ้านจะมีการวางทิศทางของตัวเรือนที่ตอบรับกับถนนใหม่ที่ตัดผ่านเข้ามาในหมู่บ้าน ในระดับตัวเรือนพบการต่อเติมเพื่อขยายพื้นที่ใช้สอยบริเวณใต้ถุนเรือนโดยใช้วัสดุก่อสร้างสมัยใหม่มาใช้ในส่วนต่อเติม และไม่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของรูปทรงมวลโดยรวมของเรือนอย่างเห็นได้ชัด แต่สิ่งที่นับวันจะสูญหายไปคือภูมิปัญญาเชิงช่างของการสร้างเรือนที่ใช้ไม้เป็นโครงสร้างหลัก เนื่องจากปัจจุบันไม่มีราคาแพง หายากเมื่อเทียบกับวัสดุอุตสาหกรรมสมัยใหม่จึงทำให้ช่างฝีมือที่ชำนาญการสร้างเรือนแบบดั้งเดิมลดน้อยลงตามลงไปด้วย อย่างไรก็ตามจากการสำรวจพบว่าเรือนพื้นดินมุสลิมในปัจจุบันส่วนใหญ่ยังคงเอกลักษณ์ทางสถาปัตยกรรมอยู่ถึงแม้จะมีการปรับเปลี่ยนบางประการเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้อยู่อาศัยในปัจจุบัน เหตุที่เป็นเช่นนี้น่าจะมาจากการที่วัฒนธรรมอิสลามซึ่งเป็นวัฒนธรรมแข็ง มีบทบาทสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชาวมุสลิมในทุกด้าน โดยชาวมุสลิมจะต้องปฏิบัติตนให้ถูกต้องตามหลักศาสนาอิสลามแม้จะ

ต้องเสียสละความสบายส่วนตัวก็ตาม แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในมาเลเซียยังคงรูปแบบดั้งเดิมของผังพื้นที่มีลำดับขั้นของการแบ่งพื้นที่ค่อนข้างชัดเจน และมีการปรับเปลี่ยนน้อยกว่าที่พบในเขตประเทศไทย

บรรณานุกรม

เขต รัตนจรณะ. เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้ง, 2537.

เขต รัตนจรณะ. “เรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้.” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

ครุณี บุญภิบาล. การศึกษาเปรียบเทียบวัฒนธรรมชาวไทยมุสลิมในจังหวัดปัตตานี ยะลา นราธิวาส กับ จังหวัดสตูล ซึ่งมีผลกระทบต่อกรปกครอง. รายงานการวิจัย. สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2530.

นิกอและ ระเด่นอาหมัด นันทา โรจนอุดมสาส์ตร์ วสันต์ ชิวสาธน์. “ลักษณะหมู่บ้านและเรือนพักอาศัยของชาวมุสลิม(การอภิปราย)”. เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หมู่บ้าน และเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528.

นันทวรรณ กุสว้าง. “ภาคใต้ในระบบวัฒนธรรมผสมผสาน : ไทย จีน มลายู” เอกสารการสัมมนาวิชาการ เรื่อง ภูมิศาสตร์กับวิถีชีวิตไทย. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน), 2544.

เนตรนภิส นาควัชร. การศึกษาลักษณะการใช้ที่ดินและการตั้งถิ่นฐานบริเวณ จังหวัดภาคใต้. กรุงเทพฯ : สถาบันประชากรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย โครงการประชากรกับการพัฒนา เอกสารวิจัยที่ 17, 2524.

ประพนธ์ เรืองณรงค์. “บทผนวกเกียรติยศ” รัฐปัตตานีในศรีวิชัย. สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ. สำนักพิมพ์มติชน, 2548. 317-356.

ประวัติ ศาสตร์ท้องถิ่น: ความเป็นมาของอำเภอสำคัญในประวัติศาสตร์ภาคใต้ จัดพิมพ์เนื่องในโอกาส พิธีมหามงคลเฉลิมพระชนมพรรษา 6 รอบ 5 ธันวาคม, 2542

มโน พิสุทธิรัตนานนท์และครั้น มณีโชติ. เรือนไทยภาคใต้. รายงานการวิจัย. สงขลา : สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, 2535.

โมฮัมมัด อับดุลกาเดร์. “ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวไทยมุสลิม” เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หมู่บ้าน และเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528.60-69.

ระวีวรรณ ชุ่มพุกภัย. “ลักษณะทางสังคมของหมู่บ้านไทยมุสลิม” เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หมู่บ้าน และเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528. 41-59.

รัตติยา สาและ. การปฏิสัมพันธ์ระหว่างศาสนิกที่ปรากฏในจังหวัดปัตตานี ยะลา และนราธิวาส. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2544.

รัตติยา สาและ. “ปัตตานี คารุสสะลาม(มลายู-อิสลาม-ปัตตานี) รัฐปัตตานีในศรีวิชัย. สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน, 2548. 235-276.

ศรีศักร วัลลิโภคม. “ศรีวิชัยในรัฐปัตตานี” รัฐปัตตานีในศรีวิชัย. สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548. 133-220.

สุจิตต์ วงษ์เทศ. “แหลมทองคาบสมุทรไทยมีรัฐปัตตานี” รัฐปัตตานีในศรีวิชัย. สุจิตต์ วงษ์เทศ บรรณาธิการ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์มติชน, 2548. 73-126.

สุทธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. กะเทาะสนิมกริช : แลวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2543.

สุนันท์ภักทิตรา นิลแจ้ง. “ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชาวไทยมุสลิม(ศึกษาเฉพาะกรณี)” เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หมู่บ้าน และเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษาเกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528.25-40.

เสกสรร ศรีระเด่น “การสร้างบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมภาคใต้” เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หมู่บ้านและเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2529. 100-109

เสาวลักษณ์ พงษ์ธา ไปยยะนันท์. “เรือนชาวเล.” เอกสารประกอบการประชุมทางวิชาการ ความหลากหลายของเรือนพื้นถิ่นไทย. กรุงเทพฯ : คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

อมรา ศรีสุชาติ. สายรากภาคใต้: ภูมิลักษณะ รูปลักษณะ จิตลักษณะ. กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.), 2544.

อรศิริ ปาณินท์. ปาฐกถาศิลป์ พระศรี ครั้งที่ 5 เรื่อง “ปัญญาสร้างสรรค์จากเรือนพื้นถิ่น”. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2543.

คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น : กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่น
ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่รัฐเปรักและปีนัง ประเทศมาเลเซีย

ศนิ ลัมทองสกุลและคณะ

อาทร เบญจสมัยและคณะ. “ประเพณีการปลูกเรือนไทยมุสลิม”. เอกสารการประชุมทางวิชาการ เรื่อง
หมู่บ้าน และเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้. ปัตตานี : ศูนย์การศึกษา
เกี่ยวกับภาคใต้ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี, 2528. 281-292.

เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาทักษิณ. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, 2544

Gibbs, Phillip. Building a Malay House. Singapore : Oxford University Press, 1987

Huassain, Mohd Zambri. The Traditional Malay House. A dissertation submitted for the Degree of
Master of Arts in Conservation Studies. University of York, 1997

Nasir, Abdul Halim and Wan Teh, Wan Hashim. The Traditional Malay House. Singapore : Kim Hup
Lee Printing Co. Pte. Ltd., 1997.

Wilson, Peter. A Malay Village And Malaysia. New haven : Harb Press, 1967.

Yuan, Lim Jee. The Malay House. Malaysia : Institute Masyarakat (Phoenix Press), 1987.

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	ก
กิตติกรรมประกาศ	ข
บทคัดย่อ	ค
ABSTRACT	ง
บทสรุปรวบยอดโครงการ	จ
สารบัญ	น
สารบัญภาพ	บ
นิยามคำศัพท์เฉพาะ	ภ
บทที่ 1 บทนำ	1
1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย	
1.2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง	
1.3 วัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษา	
1.4 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา	
1.5 คำถามในการวิจัย	
1.6 กรอบความคิดในการวิจัย	
1.7 วิธีการศึกษา	
บทที่ 2 โลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมและชาวมลายูมุสลิม	6
บทที่ 3 กรณีศึกษา	17
3.1 กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นใน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้	
3.2 กรณีศึกษาเรือนพื้นถิ่นในรัฐเปรักและปีนัง	
บทที่ 4 การศึกษาเปรียบเทียบ	68
4.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานและลักษณะกายภาพของหมู่บ้าน	
4.2 คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมภูมิปัญญาพื้นถิ่นที่เกี่ยวข้องและความสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม	
4.2.1 ผังบริเวณและภูมิสถาปัตยกรรม	
4.2.2 ผังพื้นที่ การใช้พื้นที่มวลและรูปลักษณ์ของมวล	
4.2.3 โครงสร้างระบบการก่อสร้างและวัสดุ	
4.2.4 งานศิลปกรรมและลวดลายประดับ	
4.3 วิธีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ศาสนา สังคม ที่มีผลต่อการปรับสภาพแวดล้อมอยู่อาศัยและตัวเรือน	
บทที่ 5 สรุปผลการวิจัย	101

สารบัญญภาพ

	หน้า
บทที่ 1	
รูปที่ 1.1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา	3
บทที่ 2	
รูปที่ 2.1 แผนภูมิแสดงพัฒนาการจากราชอาณาจักรปัตตานีมาสู่ จังหวัดปัตตานี (สุจิตต์, 2548)	7
รูปที่ 2.2 แผนที่ราชอาณาจักรมลายู-อิสลามในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 (สุจิตต์, 2548)	10
บทที่ 3	
รูปที่ 3.1 แนวคันไม้แบ่งพื้นที่ระหว่างทุ่งนาและบ้าน	17
รูปที่ 3.2 ลานบ้าน	17
รูปที่ 3.3 เรือนข้าวเปลือกถูกคัดแปลงเป็นที่อยู่อาศัย	18
รูปที่ 3.4 ลานอาบน้ำกลางแจ้งและห้องส้วม	18
รูปที่ 3.5 ยกพื้นสำหรับใช้ทำงานบริเวณใต้ถุนเรือน	18
รูปที่ 3.6 ผังบริเวณบ้าน T1 นางชอคะ หลงทัน	19
รูปที่ 3.7 ความสัมพันธ์ของตัวเรือนและสภาพแวดล้อม	20
รูปที่ 3.8 พื้นที่ภายในบริเวณโรงคั่วเนื่องกับสวนครัว	20
รูปที่ 3.9 ซานค้ำนอกหลังเรือนเป็นที่ซักล้างและประกอบอาหาร	21
รูปที่ 3.10 ผังใต้ถุนเรือน T1 นางชอคะ หลงทัน	21
รูปที่ 3.11 ผังพื้นเรือน T1 นางชอคะ หลงทัน	21
รูปที่ 3.12 รูปด้านเรือน T1 นางชอคะ หลงทัน	22
รูปที่ 3.13 มัสยิดดามะลัง	23
รูปที่ 3.14 พื้นที่บริเวณหน้าบ้าน	23
รูปที่ 3.15 พื้นที่นั่งพักผ่อนและต้อนรับแขกบริเวณหน้าบ้าน	24
รูปที่ 3.16 ลักษณะเรือนที่สภาพแวดล้อมโดยรอบ	24
รูปที่ 3.17 ท่าเรือ	24
รูปที่ 3.18 คอกสัตว์บริเวณใต้ถุนเรือน	24
รูปที่ 3.19 ผังบริเวณบ้าน T12 นายฮามาด ปูหยัง	24
รูปที่ 3.20 แสดงพื้นที่ส่วนหน้าเป็นเรือนขนาดเล็กใช้เป็นที่รับแขกและนั่งเล่นก่อนขึ้นสู่เรือน	26
รูปที่ 3.21 แสดงพื้นที่ส่วนเรือนครัว มีบันไดขึ้นเรือนของฝ่ายหญิงและบันไดลงสำหรับขึ้นครัว	26

รูปที่ 3.22	แสดงพื้นที่ส่วนพักผ่อนภายในเรือนมีความโล่งโปร่งระบายอากาศได้ดี	26
รูปที่ 3.23	พื้นที่ส่วนเรือนครัวไม่มีการทำฝ้าเพดานมีการระบายอากาศได้ดี	26
รูปที่ 3.24	ลักษณะของหลังคาปีกนกที่เป็นตัวกำหนดพื้นที่การใช้สอยภายในส่วนต่างๆในเรือน	26
รูปที่ 3.25	ถังเก็บน้ำบริเวณด้านหน้าเรือนครัว	26
รูปที่ 3.26	รูปผังพื้นเรือนตามะลัง	27
รูปที่ 3.27	รูปด้านเรือนตามะลัง	27
รูปที่ 3.28	พื้นที่บริเวณด้านหน้าบ้าน	28
รูปที่ 3.29	คอกวัว	28
รูปที่ 3.30	หอเก็บน้ำและศาลาอเนกประสงค์	29
รูปที่ 3.31	แปลงผัก	29
รูปที่ 3.32	ผังบริเวณ	29
รูปที่ 3.33	รูปลักษณะของมวลงเรือนลักษณะหลังคาทรงบานอ	30
รูปที่ 3.34	ทางขึ้นด้านข้างเรือนและบันไดส่วนเรือนครัวมีการประดับประดาด้วยไม้ดอก	30
รูปที่ 3.35	การประดับช่องแสงเหนือประตูด้วยกระจกลี และการเขียนลวดลายลงบนกระจกลี	31
รูปที่ 3.36	พื้นที่ส่วนโรงภายในบ้านขนาดใหญ่ ใช้สำหรับประกอบพิธีกรรมทางศาสนา และเป็นที่รับแขก	31
รูปที่ 3.37	ลักษณะช่วงเปิดบริเวณ โรงภายในเรือนมีการระบายอากาศได้ดี	31
รูปที่ 3.38	ผังพื้นเรือนท่าสาบ	32
รูปที่ 3.39	รูปด้านเรือนท่าสาบ	33
รูปที่ 3.40	พื้นที่ริมแม่น้ำปัตตานี	34
รูปที่ 3.41	กระบะต้นไม้ทางขึ้นบันไดหน้าบ้าน	34
รูปที่ 3.42	บริเวณใต้ถุน	34
รูปที่ 3.43	ผังบริเวณ	35
รูปที่ 3.44	ลักษณะของเรือนที่อยู่ในเมืองที่เน้นรูปลักษณะอาคาร	36
รูปที่ 3.45	เนื่องจากความหนาแน่นค่อนข้างสูงของกลุ่มเรือนทำให้พื้นที่เปิดโล่งรอบอาคารมี จำนวนจำกัดไม่โปร่งโล่งเหมือนเรือนในชนบท	37
รูปที่ 3.46	แสดงช่องเปิดและการระบายอากาศด้านบน	37
รูปที่ 3.47	พื้นที่ภายในบ้านซึ่งถูกจัดสรรให้เกิดประโยชน์ใช้สอยสูงสุดภายในตัวเรือน	37
รูปที่ 3.48	พื้นที่ส่วนเรือนครัวเน้นถึงการใช้ผนังติดตารางให้มีการไหลเวียนอากาศได้ดี	37
รูปที่ 3.49	ผังพื้นเรือน	38
รูปที่ 3.50	รูปด้านเรือน	39

รูปที่ 3.51 สวนข้างพารา	40
รูปที่ 3.52 ทางเดินเชื่อมต่อระหว่างบ้านในละแวกเดียวกัน	40
รูปที่ 3.53 ลานบ้าน	41
รูปที่ 3.54 ทางเดินเชื่อมไปสู่ห้องน้ำหลังบ้าน	41
รูปที่ 3.55 บ่อน้ำ	41
รูปที่ 3.56 ไม้ประดับที่ปลูกบริเวณหน้าบ้าน	41
รูปที่ 3.57 การใช้ประโยชน์บริเวณใต้ถุนเรือน	41
รูปที่ 3.58 ผังบริเวณเรือน Haji Abdulah Musa	42
รูปที่ 3.59 องค์ประกอบของแม่เรือนและเรือนครัว	43
รูปที่ 3.60 พื้นที่ส่วนเชื่อมต่อแม่เรือนและเรือนครัว	43
รูปที่ 3.61 พื้นที่ส่วนนั่งเล่น รับแขกภายในแม่เรือน	44
รูปที่ 3.62 พื้นที่ส่วนครัวแสดงบริเวณประกอบอาหารและที่ตากจานชาม	44
รูปที่ 3.63 พื้นที่ภายในเรือนแสดงช่องระบายอากาศและฝ้าพลาสติกปิดฝ้าเพดาน	44
รูปที่ 3.64 ผนังเรือนที่เป็นที่แขวนเสื้อผ้าและแปะโปสเตอร์รวมถึงการเขียนคำสอนศาสนา	44
รูปที่ 3.65 ผนังพื้นเรือนชั้นบนและใต้ถุนเรือน	45
รูปที่ 3.66 รูปด้านเรือน Haji Abdulah Musa	46
รูปที่ 3.67 ด้านข้างบ้านหันสู่ถนน	47
รูปที่ 3.68 การชิงรวดตากผ้าระหว่างคันทะพร้าว	47
รูปที่ 3.69 ส้วมหลุม	48
รูปที่ 3.70 ส้วมซึม	48
รูปที่ 3.71 ลานด้านหน้าบ้าน	48
รูปที่ 3.72 ลานด้านหลังบ้าน	48
รูปที่ 3.73 ผังบริเวณเรือน Jamilah BT Sirat/Hassan Saari.	49
รูปที่ 3.74 เรือนเดิมบริเวณทางขึ้นด้านหน้า	50
รูปที่ 3.75 การต่อเติมพื้นที่ส่วนด้านล่างที่ต่อเนื่องกับเรือนเดิมเพื่อรองรับการใช้สอยตามชีวิตสมัยใหม่	50
รูปที่ 3.76 พื้นที่ส่วนครัวที่ต่อเติมใหม่ด้านหลังเรือน	51
รูปที่ 3.77 ทางขึ้นด้านหน้าเรือน	51
รูปที่ 3.78 การต่อเติมของเรือนซึ่งแสดงให้เห็นถึงรูปแบบของหลังคาปีกนกที่เชื่อมต่อการต่อเติมได้ง่าย	51
รูปที่ 3.79 ผังพื้นที่ใต้ถุนและชั้นบน เรือน Jamilah BT Sirat/Hassan Saari.	52

รูปที่ 3.80 รูปด้านเรือน Jamilah BT Sirat/hassan Saari	53
รูปที่ 3.81 ลานด้านหน้าบ้าน	54
รูปที่ 3.82 ลานด้านหลังบ้าน	54
รูปที่ 3.83 ห้องน้ำ ห้องส้วม และแปลงผักสวนครัว	55
รูปที่ 3.84 แนวรั้วด้านข้างบ้าน	55
รูปที่ 5.85 ลานด้านข้างบ้าน	55
รูปที่ 3.86 ปลุกไม้ผลบริเวณลานบ้าน	55
รูปที่ 3.87 ผังบริเวณเรือน Abdul Jalil.	56
รูปที่ 3.88 แสดงลักษณะเรือนแฝดที่มีความสมมาตรเนื่องจากเจ้าของเรือนมีภรรยาสองคน	57
รูปที่ 3.89 เรือนครัวด้านหลัง ปัจจุบันเป็นเสมือนหน้าบ้านอีกด้านหนึ่งเมื่อมีถนนใหญ่ ตัดผ่านหลังบ้าน	57
รูปที่ 3.90 แสดงพื้นที่ส่วน Anjung ซึ่งเป็นที่สำหรับรับแขกและเป็นพื้นที่เชื่อมต่อระหว่าง ภายนอกตัวเรือน	58
รูปที่ 3.91 แสดงช่วงเปิดบริเวณชานหน้าเรือนเห็นการเจาะช่องเปิดถึงพื้น เพื่อการระบายอากาศที่ดี	58
รูปที่ 3.92 พื้นที่ภายในชานหน้าเรือนด้านหน้า	58
รูปที่ 3.93 บริเวณส่วนเชื่อมต่อระหว่างแม่เรือนและเรือนครัว ซึ่งใช้เป็นที่นั่งรับประทานอาหาร	58
รูปที่ 3.94 ผังพื้นเรือน Abdul Jalil.	59
รูปที่ 3.95 รูปด้านเรือน Abdul Jalil.	60
รูปที่ 3.96 สนามหญ้าหน้าบ้าน	61
รูปที่ 3.97 ทางเดินเข้าสู่ตัวเรือน	61
รูปที่ 3.98- 3.99 ไม้ประดับกระถางบริเวณบันไดหน้าบ้าน	62
รูปที่ 3.100 กรงไก่	62
รูปที่ 3.101 ราวตากผ้า	62
รูปที่ 3.102 ผังบริเวณเรือน Haji Abdulah Musa.	63
รูปที่ 3.103 ลักษณะตัวเรือนเดิมที่มีการประดับประดาด้วยงานแกะสลักงดงาม	65
รูปที่ 3.104 บันไดทางขึ้นเรือนมีลักษณะผายออก ซึ่งได้รับอิทธิพลมาจาก รูปแบบบันไดมะละกา	65
รูปที่ 3.105 แสดงการเพิ่มเติมพื้นที่ภายในใต้ถุนเรือนเพื่อรองรับกิจกรรม และความเป็นอยู่สมัยใหม่	65

รูปที่ 3.106	แสดงพื้นที่ส่วนด้านหน้าเรือนซึ่งยังใช้เป็นพื้นที่นั่งพักผ่อนใต้ถุนเรือน แม้ว่าจะมีการเพิ่มเติมในส่วนของโครงสร้างและปรับพื้นเป็นคอนกรีตก็ตาม	65
รูปที่ 3.107	ลวดลายประดับงานแกะสลักงานฉลุและรูปแบบของผนังช่องเปิด เป็นลวดลายพรรณพฤกษา	65
รูปที่ 3.108	ผังพื้นเรือน Haji Abdulah Musa.	66
รูปที่ 3.109	รูปด้านเรือน Haji Abdulah Musa	67
บทที่ 4		
รูปที่ 4.1	ไม้ดอกไม้ประดับหน้าบ้าน ที่ตำบลงะลัง จ.ยะลา	72
รูปที่ 4.2	พื้นที่หลังบ้าน	72
รูปที่ 4.3	แผงกันลมที่บ้านทอน จ.นราธิวาส	73
รูปที่ 4.4	บริเวณบ้านชาวนา	74
รูปที่ 4.5	ลานเลี้ยงนกเขาชวา 74ที่บางปลาหมอ จ.ปัตตานี	
รูปที่ 4.6	เปรียบเทียบลักษณะพื้นที่หน้าบ้านและหลังบ้านที่มีการปรับเปลี่ยน เมื่อสภาพพื้นที่โดยรอบเปลี่ยนไป	75
รูปที่ 4.7	บ่อน้ำ ที่บ้านทอน จ.นราธิวาส	76
รูปที่ 4.8	บ่อน้ำ ที่มาเลเซีย	76
รูปที่ 4.9	รั้วบ้านทำด้วยไม้ไผ่และแนวคันไม้	76
รูปที่ 4.10	การเลี้ยงนกเขาชวา บางปลาหมอ จ.ปัตตานี	77
รูปที่ 4.11	พื้นที่เลี้ยงไก่	77
รูปที่ 4.12	ขี้ข้าว	78
รูปที่ 4.13	เรือนข้าวเปลือกที่ถูกดัดแปลงเป็นบ้านที่ อ.เกตรี จ.สตูล	78
รูปที่ 4.14	ร่องระบายน้ำ	78
รูปที่ 4.15	เปรียบเทียบพื้นที่บริเวณหน้าบ้านและหลังบ้านของบ้านไทยมุสลิม พื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้	79
รูปที่ 4.16	เปรียบเทียบพื้นที่บริเวณหน้าและหลังบ้านมาเลย์พื้นถิ่นในพื้นที่มาเลเซีย	79
รูปที่ 4.17	ภาพแสดงองค์ประกอบหลักของผังพื้นในเรือนพื้นถิ่นมุสลิม ที่พบ ในประเทศมาเลเซีย (ดัดแปลงจาก Yuan:1987)	81
รูปที่ 4.18	ภาพแสดงองค์ประกอบหลักของผังพื้นในเรือนพื้นถิ่นมุสลิม ที่สำรวจพบในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้	81
รูปที่ 4.19	ภาพแสดงลักษณะการใช้พื้นที่ด้านหน้าของเรือน	82

รูปที่ 4.20 แสดงองค์ประกอบและลักษณะการใช้สอยพื้นที่ส่วนแม่เรือน ในเรือนพื้นดินไทยมุสลิม	83
รูปที่ 4.21 ลักษณะการเชื่อมเรือนโดยการยื่นชายคาต่อกัน	84
รูปที่ 4.22 ลักษณะการเชื่อมเรือนโดยใช้ Selang	84
รูปที่ 4.23 ลักษณะพื้นที่ส่วนครัวและลักษณะการใช้พื้นที่เก็บของของเรือนพื้นดินมุสลิม	85
รูปที่ 4.24 หลังคาทรงบรรานอ	87
รูปที่ 4.25 หลังคาทรงปั้นหยา	87
รูปที่ 4.26 หลังคาทรงจั่วปีกนก	87
รูปที่ 4.27 ลักษณะฐานเสาคอนกรีต	89
รูปที่ 4.28 ลักษณะบันไดโครงสร้างไม้และก่ออิฐฉาบปูน	89
รูปที่ 4.29 ลักษณะการต่อเติมของใต้ถุนเรือนที่พบเห็นโดยทั่วไป	90
รูปที่ 4.30 ลวดลายที่พบจากการสำรวจ	91
รูปที่ 4.31 ตำแหน่งหลักของศิลปกรรมที่ปรากฏบนตัวเรือนในประเทศมาเลเซีย	92
รูปที่ 4.32 ลวดลายฉลุโปร่งและการจัดเรียงแนวไม้ลายเลขาชนิด	94
รูปที่ 4.33 งานแกะสลักนูนต่ำ ลวดลายพันธุ์พฤกษา	94
รูปที่ 4.34 ลวดลายฉลุโปร่งพันธุ์พฤกษาประกอบลวดลายเรขาคณิต	94
รูปที่ 4.35 ลวดลายฉลุโปร่งพันธุ์พฤกษานิคมลายเครือเถา	95
รูปที่ 4.36 ลายฉลุและแกะสลักนูนต่ำ ลายพันธุ์พฤกษา ประกอบอักษรประดิษฐ์	95
รูปที่ 4.37 การนำลวดลายประดิษฐ์หลายเทคนิคและหลายวิธีการมาจัดให้เกิด ความสวยงามบริเวณตัวเรือน	95
รูปที่ 4.38 ลวดลายประดิษฐ์กรอบช่องลมรูปทรงหลังคาโดมและการใช้กระจกสี ประกอบลายฉลุรูปทรงเรขาคณิต	95
รูปที่ 4.39 ลวดลายพิมพ์สีบนกระจกช่องแสง	95
รูปที่ 4.40 ลวดลายฉลุโลหะประกอบส่วนจั่วหลังคาและลายฉลุไม้วงกบ ทางขึ้นเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนา	96
รูปที่ 4.41 แผนผังหมู่บ้านไทยมุสลิม โดยเสกสรร ศรีระเด่น (2529)	99

นิยามคำศัพท์เฉพาะ

- เรือน :**
- ในการศึกษาวิจัยนี้หมายถึง สิ่งปลูกสร้างที่ยกพื้นและกันฝน มีหลังคาคลุมสำหรับเป็นที่อยู่อาศัย สร้างขึ้นด้วยวัสดุธรรมชาติเป็นส่วนใหญ่ โดยมีลักษณะแบบแผนของแต่ละหลังที่แน่นอนและคล้ายคลึงกัน มีอายุประมาณตั้งแต่ 50-100 ปีลักษณะหลังคาเป็นลักษณะเด่น อาจมีกันสาดหรือไม่มีก็ได้และมีได้ดุน ทั้งนี้รวมถึงบริเวณของพื้นที่โดยรอบเรือนที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมในเรือนของผู้อยู่อาศัย เรือนทุกรูปแบบมีความกลมกลืนกับธรรมชาติ และมีคุณค่าทางด้านสถาปัตยกรรมสภาพของบ้านเรือนมีลักษณะเป็นไปตามผลผลักดันทางด้านภูมิศาสตร์ และสังคม-เศรษฐกิจโดยตรง รวมทั้งคติความเชื่อต่าง ๆ ที่ถ่ายทอดสืบต่อกันมา
- บ้าน :**
- ในการศึกษาวิจัยนี้หมายถึงบริเวณที่เรือนตั้งอยู่เป็นกลุ่ม เป็นหมู่บ้าน เป็นหน่วยชุมชนที่เล็ก มีการแลกเปลี่ยนติดต่อกันในระดับหมู่บ้าน และกับชุมชนเมือง มักจะติดต่อกันระดับเมืองตลาดหรือตลาดท้องถิ่น ลักษณะการตั้งถิ่นฐานมักเกิดขึ้นเป็นแนวยาวตามทางสัญจรหลัก มีทั้งเป็นกลุ่มก้อนหรือกระจายตัว แต่ละบ้านจะมีพื้นที่โดยรอบเพื่อการประกอบอาชีพในการดำรงชีวิตแตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศและกลุ่มชาติพันธุ์
- ชาวมลายูมุสลิม:**
- ในงานศึกษาวิจัยชิ้นนี้หมายถึงความถึงกลุ่มคนที่ได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานในคาบสมุทรมลายูตั้งแต่ประมาณ 1500ปีก่อนคริสตกาล มีใช้ชนพื้นเมือง(Aborigine)ที่เรียกเป็นภาษามลายูว่า Orang Asli เพราะความที่ดินแดนแถบนี้เป็นดินแดนเชื่อมผ่านระหว่างสองฝั่งมหาสมุทรคือมหาสมุทรอินเดียและแปซิฟิก ประกอบกับการเป็นสังคมเปิด จึงได้เกิดการผสมผสานถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างคนหลายเชื้อชาติศาสนา ทำให้เกิดเป็นวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว และต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามได้เข้ามามีอิทธิพลต่อดินแดนแถบนี้จนถึงปัจจุบัน จึงเกิดเป็นกลุ่มชนมลายูมุสลิมขึ้นซึ่งมีวัฒนธรรมหลักที่ชัดเจนร่วมกันคือวัฒนธรรมอิสลาม

บทที่1 บทนำ

1.1 ความสำคัญและที่มาของปัญหาที่ทำการวิจัย

โครงการศึกษาคุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่นไทย-มุสลิมพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยและเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในรัฐเปรักและปีนังประเทศมาเลเซียมุ่งการศึกษาเปรียบเทียบคุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในตัวเรือน ในการวางกลุ่มเรือนและในการตั้งถิ่นฐานระดับหมู่บ้าน ของชาวมุสลิมในประเทศไทยและมาเลเซีย โดยมุ่งประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างวิถีชีวิต ประเพณี ศาสนา เรือนและนิเวศวิทยาวัฒนธรรมในแต่ละแหล่งที่ตั้ง

1.2 ทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้อง

สถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้นเกิดจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม และศาสนาในพื้นที่ชุมชนนั้นๆ โดยมีการพัฒนาปรับปรุงแก้ไขให้สอดคล้องกับการดำรงชีวิต การทบทวนเอกสารที่เกี่ยวข้องทั้งการศึกษาในประเทศไทยและมาเลเซียจะช่วยให้เกิดความเข้าใจในความสัมพันธ์ดังกล่าวมากขึ้น

ข้อมูลการศึกษาในพื้นที่ภาคใต้ของประเทศไทยมีผู้ศึกษาวิจัย อยู่เป็นจำนวนมาก โดยส่วนใหญ่จะเน้นแนวการศึกษาทางสังคม สิ่งแวดล้อมและวัฒนธรรมและพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ ในด้านการศึกษาทางกายภาพของเรือนไทย-มุสลิมในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังมีผู้ศึกษาอยู่น้อยมาก และเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาหรือเฉพาะพื้นที่บางส่วน งานศึกษาส่วนใหญ่ เกิดขึ้นเนื่องมาจากกระแสการอนุรักษ์ศิลปะ วัฒนธรรม และศึกษาสภาพแวดล้อมที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิต สังคมและวัฒนธรรมของชุมชน ดังเช่น งานศึกษาเรื่อง ภูมิปัญญาท้องถิ่น ของเอกวิทย์ ณ ถลาง (2544) ที่เป็นการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่น อันเกิดจากการปรับตัวของมนุษย์ในการดำรงชีวิตตามสภาพแวดล้อม และรวมถึงการศึกษาภูมิปัญญาที่ปรากฏในหัตถกรรมพื้นบ้าน ภูมิปัญญาที่ปรากฏเป็นชีวิตทัศน์และโลกทัศน์ วัฒนธรรม คติความเชื่อ ของชาวกาโตโดย มิได้เจาะจงไปที่ชาวไทยพุทธหรือมุสลิมอย่างเด่นชัด เมื่อพิจารณาเฉพาะในด้านการศึกษาทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่นไทย-มุสลิมในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ พบว่ายังมีผู้ศึกษาอยู่น้อยมากและเป็นการศึกษาเฉพาะกรณีศึกษาหรือเฉพาะพื้นที่บางส่วนดังปรากฏในงานของ มโน พิสุทธิรัตนานนท์และครั้น มณีโชติ (2535) เรื่อง เรือนไทยภาคใต้โดยศึกษาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบของเรือนไทยในภาคใต้อันได้แก่ สภาพทางภูมิศาสตร์และทรัพยากรธรรมชาติ วัสดุพื้นถิ่น แต่งานศึกษาที่ชัดเจนที่สุดคืองานของ เขต รัตนจรณะ และคณะ(2529) เรื่องเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ เป็นการศึกษาที่ครอบคลุมภาพรวมทั้งด้านกายภาพและนิเวศวัฒนธรรมของเรือนพื้นถิ่น มีจุดเด่นตรงที่เป็นการศึกษาที่สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่มี

ขอบเขตการศึกษาทั้งเชิงสถาปัตยกรรม สังคมวิทยา และมานุษยวิทยา เป็นการศึกษาสภาพภูมิศาสตร์กับการตั้งถิ่นฐานชุมชนรูปแบบของหมู่บ้าน และแบบตัวเรือนของชาวมุสลิมใน 4 จังหวัด คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส และสตูล การศึกษาได้ จำแนกประเภทเรือนไทยมุสลิมตามอาชีพของเจ้าของเรือนอันเป็นอาชีพหลัก ๆ ของประชากรในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ การศึกษายังชี้ให้เห็นว่าชาวไทยมุสลิมมีประเพณีและความเชื่อในการสร้างเรือนที่คล้ายคลึงกันกับเรือนชาวไทยพุทธ นอกจากนี้งานของอาทร เบญจสมัยและเสกสรร ศรีระเด่น (2529) ในหนังสือในการประชุมทางวิชาการ เรื่อง หมู่บ้านและเรือนไทยมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ก็มีการศึกษาการผสมผสานของประเพณีและความเชื่อของศาสนาพุทธ อิสลาม และพราหมณ์ ที่มีอิทธิพลต่อการสร้างเรือนของชาวไทย-มุสลิม

จากการทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรือนไทย-มุสลิมในประเทศไทย สามารถสรุปได้ว่า การศึกษาวิจัยในพื้นที่ภาคใต้ในระยะแรกๆจะเป็นการศึกษาที่ให้ความสำคัญ กับประวัติศาสตร์ ความเป็นมา และข้อมูลพื้นฐานต่างๆทางภูมิศาสตร์และทางสิ่งแวดล้อม ต่อมาจึงให้ความสำคัญกับวิถีชีวิต ภูมิปัญญาและความสัมพันธ์ทางสังคมและชุมชนมากขึ้น แต่ยังคงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นอย่างเห็นได้ชัด

ส่วนข้อมูลของการศึกษาเรือนพื้นถิ่นมุสลิมในประเทศมาเลเซียมีผู้ศึกษาไว้ส่วนหนึ่ง โดยมีการกล่าวถึงรูปแบบของเรือนและการตั้งถิ่นฐานระดับหมู่บ้านที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม ทั้งในแง่ของทางสถาปัตยกรรมและทางสังคม ในทางสถาปัตยกรรมนั้น หนังสือ The Malay House (Lim Yee Yuan:1987) และ Building a Malay House (Phillip Gibbs:1987) ได้กล่าวถึงรูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นมาเลย์ที่เกิดจากการใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นปรับตัวเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและสอดคล้องกับลักษณะทางสังคมและแนวทางการดำเนินชีวิตตามหลักศาสนาอิสลามของชาวมลายูพื้นถิ่น โดยเฉพาะ Yuan นั้น ได้มีการชี้ให้เห็นถึงคุณสมบัติของการออกแบบตามสภาวะอากาศ (Climatic Design) ที่มีอยู่ในรูปแบบของเรือนพื้นถิ่น ซึ่งเป็นคุณสมบัติประการสำคัญของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม (Green Architecture) ต่อมาหนังสือ The Traditional Malay House (Abdul Halim Nasir and Wan Hashim Wan Teh: 1993) และ The Traditional Malay House (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท โดย Mohd Zambri Huassain: 1997) ได้เน้นการศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนพื้นถิ่นมาเลย์ในเชิงกายภาพโดยแยกตามลักษณะของโครงสร้างและหลังคา และเมื่อนำข้อมูลดังกล่าวมาผนวกกับการศึกษาเชิงสังคมวิทยาในหนังสือ A Malay Village and Malaysia (Peter J. Wilson: 1967) และ Social Stratification in Kampong Bagan (S. Husin Ali: 1964) ที่มีการศึกษาลักษณะเฉพาะและคุณค่าทางสังคมของคนพื้นถิ่นใน “หมู่บ้าน” ที่เรียกเป็นภาษามลายูว่า “Kampung” รวมถึงการแสดงผลแผนผังการใช้ที่ดินของหมู่บ้าน จึงทำให้สามารถเข้าใจลักษณะของความเป็นอยู่ของชาวมลายูและลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้าน ได้ชัดเจนมากยิ่งขึ้น

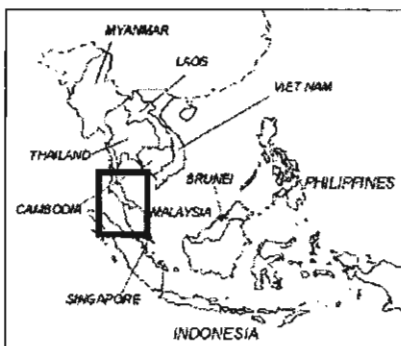
จะเห็นได้ว่าถึงแม้มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาเรือนพื้นถิ่นไทย-มุสลิมและเรือนพื้นถิ่นมาเลย์อยู่พอสมควร แต่ยังไม่มีการศึกษาเปรียบเทียบเพื่อหาความเหมือนและความต่างในแง่ของคุณสมบัติสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมระหว่างเรือนในสองพื้นที่นี้มาก่อน งานวิจัยนี้จึงเป็นการศึกษาข้อมูลเพิ่มเติมและผนวกเข้ากับข้อมูลจากวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างองค์ความรู้ใหม่ให้เกิดขึ้น

1.3 วัตถุประสงค์และขอบเขตการศึกษา

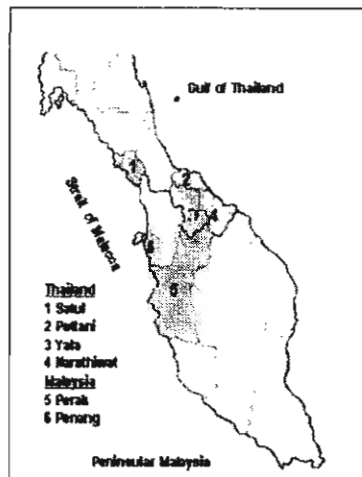
- 1.3.1 ศึกษาและรวบรวมลักษณะการตั้งถิ่นฐานทางกายภาพของหมู่บ้าน ผังบริเวณบ้าน และเรือนพื้นถิ่นของชาวไทยมุสลิมในประเทศไทยและชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซีย
- 1.3.2 ศึกษาความสำคัญของสภาพแวดล้อมธรรมชาติ ระบบนิเวศโดยรวม วัฒนธรรม คติความเชื่อ และศาสนาที่มีอิทธิพลต่อรูปแบบการวางผังหมู่บ้าน การวางตัวเรือนและรูปลักษณะของเรือน
- 1.3.3 ศึกษาเปรียบเทียบลักษณะเด่น ลักษณะต่างและลักษณะร่วม โดยเน้นที่คุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อม ระหว่างหมู่บ้านและเรือนพื้นถิ่นของชาวไทยมุสลิมในประเทศไทยและชาวมลายูมุสลิมประเทศมาเลเซีย
- 1.3.4 ศึกษาความเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของหมู่บ้านและเรือนพื้นถิ่นเมื่อเวลาเปลี่ยนไป

1.4 ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา

- 1.4.1 ประเทศไทย : หมู่บ้านภายในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล
- 1.4.2 ประเทศมาเลเซีย : หมู่บ้านภายในพื้นที่ของรัฐเปรักและปีนัง

รูปที่ 1.1 แผนที่แสดงขอบเขตพื้นที่ศึกษา

1.5 คำถามในการวิจัย

- 1.5.1 เรือนพื้นดินชาวมลายูมุสลิมในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียมีลักษณะเด่น ความเหมือน ความต่างกันอย่างไร อะไรคือสาเหตุของความสัมพันธ์เหล่านี้
- 1.5.2 สภาพแวดล้อมธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรม วิถีชีวิต คติความเชื่อและศาสนา ส่งผลต่อรูปแบบผังหมู่บ้าน การวางตัวเรือน และองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมระดับผังบริเวณของตัวเรือนอย่างไร
- 1.5.3 ความเชื่อและศาสนาอิสลามมีผลต่อรูปแบบผังพื้นและองค์ประกอบเกี่ยวเนื่องทางสถาปัตยกรรมอย่างไร
- 1.5.4 มีการใช้ภูมิปัญญาพื้นดินเพื่อปรับตัวในการดำรงชีวิตอย่างกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมอย่างไร และยังคงมีอยู่หรือไม่ในปัจจุบัน
- 1.5.5 คุณลักษณะทางสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่สำคัญของเรือนพื้นดินเป็นอย่างไร มีจุดเด่นอะไรที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อพัฒนาแนวคิดในการออกแบบสภาพแวดล้อมอย่างยั่งยืนในอนาคต
- 1.5.6 เมื่อเวลาผ่านไป มีการเปลี่ยนแปลงและการปรับตัวของสถาปัตยกรรมพื้นดิน ทั้งในระดับผังหมู่บ้านและผังของเรือนอย่างไร อะไรคือสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลง

1.6 กรอบความคิดในการวิจัย

กรอบความคิดหลักของงานวิจัยนี้คือการศึกษารูปแบบของข้อมูลระหว่างสองพื้นที่ คือ ประเทศไทยและประเทศมาเลเซีย ในระดับหมู่บ้านและตัวเรือน โดยมีกรอบความคิดย่อยหรือประเด็นที่มุ่งเน้นศึกษาเพื่อทำการเปรียบเทียบอยู่ 3 ประเด็นหลัก คือ คุณลักษณะสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมที่ดำรงอยู่ในเรือนพื้นดิน และอิทธิพลของศาสนาอิสลามที่มีต่อวิถีชีวิตของผู้คนในพื้นที่และสะท้อนออกมาในรูปของ วัฒนธรรมการอยู่อาศัย ประเพณีการดำรงชีวิต สถาปัตยกรรมและศิลปะในงานช่าง ประเด็นสุดท้ายที่สำคัญคือ การดูความเปลี่ยนแปลงการปรับตัวของชาวบ้านเพื่อสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัยและสะท้อนออกมาอย่างชัดเจนในรูปลักษณะของที่อยู่อาศัยทั้งในระดับผังหมู่บ้านและงานสถาปัตยกรรมของตัวเรือน เพื่อค้นหาว่าสิ่งใดที่ยังคงอยู่แม้ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างไรก็ตาม

สิ่งที่ควรจะต้องพิจารณาอีกประการคือคำจำกัดความของ “สถาปัตยกรรมพื้นดิน” หรือเรือนพื้นดิน โดยงานศึกษาวิจัยชิ้นนี้ได้ยึดจากคำจำกัดความของ อรศิริ (2543) ที่กล่าวถึงเรือนแบบชาวบ้าน คือ “...เรือนที่สร้างเองจากภูมิปัญญาที่ถ่ายทอดมาจากบรรพบุรุษ ระบบ ระเบียบ การก่อสร้างเป็นตามความต้องการของการอยู่อาศัย เรือนกลุ่มนี้อาจมีทั้งประเภทที่มีคุณค่าทางศิลปสถาปัตยกรรมในตัวเอง

หรืออาจจะไม่สามารถประเมินคุณค่าทางความงามของสถาปัตยกรรมได้แต่มีคุณค่าต่อการดำรงชีวิต หรือมีคุณค่าเมื่อรวมกันเป็นกลุ่มเป็นหมู่บ้านที่สามารถสะท้อนให้เห็นคุณค่าของชีวิต สังคม และวัฒนธรรมท้องถิ่นได้”

1.7 วิธีการศึกษา

แนวทางการค้นคว้าและศึกษาข้อมูลภาคสนามของงานวิจัยชิ้นนี้ได้ยึดเอาความเป็นไปได้ในการหาข้อมูลเป็นหลัก เนื่องจากพื้นที่ที่ทำการศึกษทั้งในประเทศไทยและประเทศมาเลเซียไม่ใช่พื้นที่ที่ทีมงานวิจัยคุ้นเคยและรู้จักอย่างดี และด้วยข้อจำกัดทางด้านเวลาและงบประมาณในการสำรวจภาคสนามจึงต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในพื้นที่ได้แก่ อาจารย์นักวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับสถาปัตยกรรมและสังคมของชาว

ไทย-มุสลิม อาจารย์สถาปนิกผู้ศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของมาเลเซียเป็นผู้นำทางเข้าสู่หมู่บ้านหรือชุมชนแต่ละแห่งที่คาดว่าจะยังคงลักษณะของการอยู่อาศัยแบบพื้นถิ่นไว้ โดยมีร่องรอยการปรับเปลี่ยนทั้งขนาดพื้นที่ของเรือนและวัสดุที่ใช้ในการสร้างเรือนให้สอดคล้องกับความต้องการด้านประโยชน์ใช้สอยและกลมกลืนกับสภาพแวดล้อมโดยรอบและมีการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านในการจัดการทรัพยากรพื้นถิ่น

การศึกษานี้เน้นการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยวิธีการสำรวจ รั้ววัด วาดภาพ ถ่ายภาพ เพื่อบันทึกข้อมูลทางกายภาพของเรือนและสภาพแวดล้อม ทำการสัมภาษณ์เจ้าของเรือนและผู้อาศัย เพื่อศึกษาข้อมูลทางสังคมและวัฒนธรรม โดยเลือกการสำรวจกลุ่มเรือนทั้งแบบที่มีการเจาะจงจากการศึกษาเอกสารเบื้องต้นและแบบสุ่มตัวอย่างจากการลงศึกษาพื้นที่จริง ผลจากการสำรวจภาพสนามของทั้งสองพื้นที่นั้นมีความแตกต่างกันมากในแง่ของปริมาณตัวอย่างเรือน ซึ่งข้อมูลที่สำรวจและนำมาใช้ได้ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ประเทศไทยมี 40 หลัง ขณะที่จากประเทศมาเลเซียมีเพียง 7 หลัง ดังนั้นจึงต้องมีการหาข้อมูลจากเอกสารอ้างอิง เพื่อนำมาวิเคราะห์รูปแบบของเรือนพื้นถิ่นในประเทศมาเลเซียเพื่อให้เกิดความเที่ยงตรงมากขึ้น และนำไปสู่การวิเคราะห์ผลหาข้อสรุปตามคำถามการวิจัยที่ได้ตั้งไว้ โดยเนื้อหาที่ทำการศึกษาประกอบด้วย

- ผังหมู่บ้าน
- ผังบริเวณบ้านและองค์ประกอบที่เกี่ยวข้อง
- ผังพื้นเรือน รูปทรงและรูปลักษณะของเรือน
- โครงสร้าง ระบบการก่อสร้างและวัสดุ
- งานศิลปกรรมและลวดลายประดับของเรือน
- วิธีการดำเนินชีวิต ความเชื่อ ศาสนา ที่มีผลต่อการปรับสภาพแวดล้อมอยู่อาศัยและตัวเรือน

บทที่2 โลกทัศน์ชาวไทยมุสลิมและชาวมลายูมุสลิม

ประวัติศาสตร์การตั้งถิ่นฐานในพื้นที่4จังหวัดชายแดนภาคใต้และคาบสมุทรมลายู

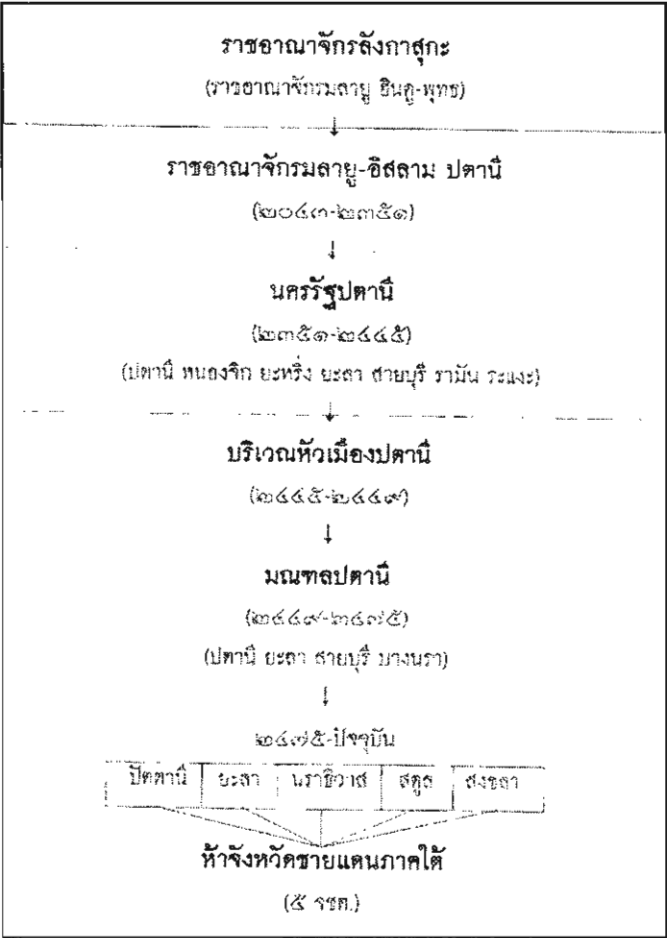
จากการศึกษาหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดีรวมทั้งเอกสารของชาวต่างชาติ พอจะสรุปได้ว่า ศูนย์กลางความเจริญแหล่งหนึ่งของภาคใต้ฝั่งตะวันออก คือ บริเวณรอบอ่าวปัตตานี ซึ่งมีความเจริญต่อเนื่องกันมาถึงสมัยประวัติศาสตร์รัฐโบราณ (พุทธศตวรรษที่ 11-ต้นพุทธศตวรรษที่ 19) และสมัยประวัติศาสตร์ชาติไทย (พุทธศตวรรษที่ 19-25) โดยการตั้งถิ่นฐานของชุมชนในอดีตของชุมชน 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้ตอนล่าง ปัตตานี ยะลา นราธิวาสและสตูล เป็นไปตามสภาพถิ่นที่อยู่วิถีชีวิตและความสัมพันธ์กับทรัพยากรธรรมชาติทำให้เกิดชุมชนในลักษณะชาวถ้ำและชาวน้ำต่อเมื่อมีการติดต่อกับชุมชนภายนอก และมีการพัฒนาด้านเกษตรกรรมเกิดการแลกเปลี่ยนทรัพยากรจึงเกิดการเปลี่ยนวิถีชีวิตมาตั้งถิ่นฐานบนพื้นราบซึ่งเป็นพื้นฐานการพัฒนาไปสู่ชุมชน บ้าน-ชุมชนเมืองในปัจจุบัน (อมรา: 2544)

จากปัจจัยทางภูมิศาสตร์ของแหลมมลายูซึ่งเป็นดินแดนที่กั้นระหว่างมหาสมุทรอินเดียและมหาสมุทรแปซิฟิก เอื้ออำนวยให้ดินแดนแถบนี้เป็นที่ตั้งเมืองท่า และเป็นแหล่งของพ่อค้าคนกลางในการทำการค้าสมัยโบราณ โดยเป็นเส้นทางการค้าทางเรือระหว่างอินเดียกับอาหรับ เปอร์เซียทางฝั่งตะวันตกกับจีนซึ่งอยู่ฝั่งตะวันออก และใช้เป็นบริเวณที่พักพิงและเสาะหาสินค้าของพ่อค้าและผู้แสวงโชคจากภายนอก ด้วยความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติทั้งพืชเขตร้อน ของป่า เครื่องเทศ เครื่องหอม ทำให้เกิดการติดต่อค้าขายระหว่างฝั่งทะเลด้านหนึ่งไปยังอีกด้านหนึ่งข้ามแผ่นดิน โดยอาศัยแม่น้ำ ลำคลองเป็นเส้นทางการค้าทางบก ข้ามคาบสมุทรมลายู เส้นทางสำคัญในอดีตที่ทำให้เมืองปัตตานีกลายเป็นศูนย์กลางทางการค้าและวัฒนธรรมของภาคใต้ตอนล่างคือ เส้นทางจากรัฐลังกาสุกะไปยังเมืองไทรบุรี

ความเป็นดินแดนเชื่อมผ่านและสังคมเปิด ผู้คนในดินแดนแถบภาคใต้และชาวมลายูตลอดจนหมู่เกาะต่างๆ ไปมาหาสู่ต่อเนื่องกันมาหลายศตวรรษ ทำให้ผู้คนหลายเชื้อชาติเข้ามามีปฏิสัมพันธ์ และอยู่อาศัยร่วมกัน มีการเผยแผ่ศาสนาและถ่ายทอดวัฒนธรรมระหว่างกัน เช่น พราหมณ์ ฮินดู พุทธ และอิสลาม ทำให้วัฒนธรรมมีเอกลักษณ์โดดเด่นเฉพาะตัว โดยเฉพาะวัฒนธรรมฮินดู ศาสนาพราหมณ์ ลัทธิไสว นิกาย วัฒนธรรมฮินดู-ชาวและพุทธ ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะแพร่มาสู่บริเวณนี้

สุจิตต์ วงศ์เทศ (2548) ได้สรุปข้อมูลทางประวัติศาสตร์ไว้ว่า พื้นที่4จังหวัดชายแดนภาคใต้รวมถึงคาบสมุทรมลายูทั้งหมดมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน เป็นรัฐโบราณที่นับถือศาสนาฮินดู-พุทธ เป็นรัฐอิสระมีอายุหลายพันปีตั้งแต่ราวพ.ศ.1000ก่อนสมัยสุโขทัยราว 800ปีเป็นอย่างน้อย และต่อมาได้พัฒนาสืบเนื่องเป็นราชอาณาจักรลังกาสุกะ แล้วเปลี่ยนเป็นรัฐปัตตานีพร้อมกับการเปลี่ยนจากฮินดู-พุทธไปนับถือศาสนาอิสลาม จากนั้นนครรัฐปัตตานีได้เกิดการเปลี่ยนแปลงอีกหลายครั้งหลายคราจากเหตุผลทางการเมืองการปกครอง รัฐปัตตานีเป็นนครรัฐอิสระมาตลอดจนถูกสยามปราบปรามอย่างเด็ดขาดในปี

พ.ศ. 2328 ต่อมาในสมัยรัชกาลที่5ได้มีการปฏิรูปเป็นมณฑลเทศาภิบาล โดยแบ่งรัฐปัตตานีซึ่งเคยเป็น7หัวเมืองออกเป็นมณฑลทั้งสี่คือ ปตานี ยะลา สายบุรี และบางนรา จากนั้นมณฑล ปตานีจึงเป็นของสยามและบางส่วนตกเป็นของอังกฤษในปี พ.ศ. 2452ซึ่งต่อมาเป็นของมาเลเซียในปัจจุบัน ในปัจจุบันมณฑลปัตตานีเดิมครอบคลุมพื้นที่5จังหวัดชายแดนภาคใต้คือ ปัตตานี ยะลา นราธิวาส สตูล สงขลา

รูปที่ 2.1 แผนภูมิแสดงพัฒนาการจากราชาอาณาจักรปัตตานีมาสู่จังหวัดปัตตานี (คัดลอกจากสุจิตต์, 2548)

ศาสนาและวัฒนธรรมอิสลาม

รัตติยา สาและ (2548)ได้ลำดับข้อมูลว่าดินแดนของรัฐปัตตานีในอดีตเป็นที่อยู่ของผู้คนเชื้อสายมลายูที่เกยเนับถือลัทธิภูตผีและวิญญาณ(animism)มาก่อน ต่อมาจึงรับอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ฮินดู พุทธในสมัยที่เป็นราชอาณาจักรลังกาสุกะ และเมื่อเข้าสู่ยุคราชาอาณาจักรปัตตานีในพ.ศ. 2043 กษัตริย์ปัตตานีจึงเปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลามทำให้ศาสนาอิสลามกลายมาเป็นศาสนาหลักและวัฒนธรรมอิสลามจึงเข้ามามีอิทธิพลต่อผู้คนในพื้นที่แถบนั้นตราบจนมาถึงทุกวันนี้ เนื่องจากลังกาสุกะมีลักษณะเป็นพื้นที่คาบสมุทร กิจกรรมการเดินเรือและกิจกรรมการค้าทางทะเลนับเป็นปัจจัยสำคัญในการ

ส่งเสริมให้ศาสนาพราหมณ์ ฮินดู พุทธจนถึงอิสลาม หลังไหลเข้าสู่พื้นที่พร้อมๆกับการถ่ายเทวัฒนธรรมอินเดียแบบฮินดูและวัฒนธรรมดั้งเดิมแบบชาวให้กับสังคมลังกาสุกะจนเป็นบ่อเกิดของเอกลักษณ์วัฒนธรรมฮินดูพุทธ และวัฒนธรรมฮินดูชาว ในสังคมลังกาสุกะช่วงต่อมา

การล่มสลายของอาณาจักรมัชปาหิตในดินแดนคาบสมุทรมลายูเมื่อ พ.ศ. 2021เป็นจุดเปลี่ยนสำคัญในการเข้ามาแทนที่ของศาสนาอิสลาม และประสบความสำเร็จสูงสุดเมื่อผู้เผยแผ่ศาสนาอิสลามสามารถโน้มน้าวให้กษัตริย์ราชวงศ์ศรีวังสาเชื้อพญาคูอินทรา แห่งโกตามัสลิฮัยให้ยอมนับถือศาสนาอิสลามได้เมื่อปีพ.ศ. 2043 และทรงเปลี่ยนพระนามเป็นสุลต่าน อิสมาอิล ซาซ ซิลุลลอฮ ฟิล อาลัม ต่อจากนั้นมาปัตตานิจึงเป็นที่รู้จักและยอมรับกันในนาม “ปัตตานีคารุสลาม”หรือปัตตานี นครแห่งสันติภาพ และเมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาแทนที่ศาสนาพุทธในราชสำนักแล้ว จึงทำให้โครงสร้างทางสังคมและวัฒนธรรมในภาพรวมของปัตตานีค่อยๆกลายสภาพจากความเป็นสังคมมลายูที่แฝงด้วยวัฒนธรรมดั้งเดิมผสมชาวและฮินดูพุทธ เป็นสังคมมลายูที่ยึดเกาะกับวัฒนธรรมอิสลามมากขึ้น

วัฒนธรรมมลายูมุสลิม

รัตติยา สาและ (2548) ได้อธิบายไว้ว่าในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้นั้นได้มีการกลืนกลายของวัฒนธรรมมลายูชาวแนวฮินดูพุทธที่มีต้นกำเนิดจากอาณาจักรมัชปาหิตที่ชาวกลางไปเป็นวัฒนธรรมมลายูมุสลิม เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามามีบทบาทสำคัญในพื้นที่ แต่กระนั้นก็ตามอิทธิพลจากวัฒนธรรมชาวยังคงสืบทอดต่อกันมาและปรากฏให้เห็นในการแต่งกาย เช่น การนิยมนุ่งโสร่งปาเต๊ะ (ผ้าปาเต๊ะชาว) ของบุรุษและการนิยมสวมเสื้อบานงกือบายของสตรี (บางนงคือชื่อเมืองบันดงในชาวตะวันออก) การเรียกชื่อสิ่งของและสถานที่ที่มีคำ “ชาว” ต่อท้ายรวมถึงการรับประทานอาหารอย่างชาวเช่นข้าวเกรียบปลา การใช้คุณไสยอย่างชาว เป็นต้น ซึ่งวัฒนธรรมดั้งเดิมส่วนนี้เป็นปรากฏการณ์หนึ่งที่เกิดจากการปฏิสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมชนชาติ แต่ด้วยแรงศรัทธาสูงที่มีต่อศาสนาอิสลาม ทำให้ศาสนิกชนที่เป็นมุสลิมในเวลาต่อมาพยายามลดทอนความเชื่อเก่าๆ อันสืบเนื่องมาจากการนับถือภูติผี, พราหมณ์ ฮินดูไสวณิกาย และพุทธมหายาน ที่เชื่อว่าจะไม่สอดคล้องกับคำสอนของศาสนาอิสลาม ดังนั้นวัฒนธรรมส่วนที่หลงเหลืออยู่ในสังคมมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ จึงเป็นวัฒนธรรมดั้งเดิมที่มีลักษณะเป็นวัฒนธรรมมลายูที่ยึดเกาะกับวัฒนธรรมอิสลามเป็นหลัก และส่งผลอย่างสำคัญต่อวิถีการดำเนินชีวิตของ ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้

รัตติยาและ(2548) ได้สรุปว่า วัฒนธรรมมลายู 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้เป็นเอกลักษณ์เฉพาะตน ซึ่งปัจจุบันยังพบว่าสังคมดั้งเดิมของปัตตานี ยะลา และนราธิวาส ยังสามารถรักษาความเป็นวัฒนธรรมมลายูที่ยึดโยงอยู่กับหลักคำสอนและแนวคิดตามวัฒนธรรมอิสลามได้อย่างชัดเจน เนื่องจากว่า “อิสลาม”

คุณลักษณะของสถาปัตยกรรมสิ่งแวดล้อมในเรือนพื้นถิ่น: กรณีศึกษาเปรียบเทียบเรือนพื้นถิ่น

ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่รัฐเปรักและปีนัง ประเทศมาเลเซีย

ศนิ ลิ้มทองสกุลและคณะฯ

นั่นเป็นกุญแจสำคัญในการควบคุมวัฒนธรรมของปัจเจกชนและสังคมไทย 3 จังหวัดชายแดนใต้โดยรวม โครงสร้างทางสังคมของชาวไทยมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนใต้ มีหลักการศาสนาอิสลาม (pillars) เป็นแกนและเป็นจุดแข็งที่ปกป้องการครอบงำจากสิ่งอื่นๆ ได้อย่างเข้มแข็ง สังคมมุสลิมมีผู้นำสูงสุดคือ จุฬาราชมนตรี ซึ่งได้มาโดยการเลือกตั้ง บุคลากรอย่างคาโต๊ะยุติธรรม จุฬาราชมนตรี ประธานคณะกรรมการอิสลามประจำจังหวัด อิหม่ามประจำมัสยิดเหล่านี้เป็นผู้นำองค์กรในการบริหารองค์กรทางศาสนาอิสลามใน 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ที่สำคัญ

เมื่อจะมีการประกอบพิธีกรรมใด ๆ มุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ กำหนด วัน เดือน ปี และ เวลาตามปฏิทินฮิจรียะฮ์ นอกจากนั้นมุสลิม 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ยังมีการสืบทอดประเพณีอันเนื่องด้วยวัฒนธรรมอิสลามอีกหลายอย่าง เช่น การจัดงานเมาลิด (งานประสูติท่านเราะสูลมูฮัมหมัด ศอลา) งานอาสุรา (กวนข้าว) งานขึ้นบ้านใหม่ กุรบาน (เชือดสัตว์พลี) งานแต่งงาน งานเข้าสุหนัต งานพิธีอากีศ และมีการจัดงานกาตัมกูร-อ่าน มีการทำบุญ 7 วัน หรือ 20 วัน และ 40 วัน ให้กับผู้ล่วงลับไปแล้ว เหล่านี้เป็นต้น

กิจกรรมเหล่านี้นอกจากเป็นการรักษาประเพณีแล้วยังเป็นสื่อสร้างความสัมพันธ์และเปิดโอกาสให้มีการให้มีการปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนได้อย่างดี

ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้

ประพันธ์ เรืองณรงค์ (2548) ได้อธิบายไว้ว่า ชาวไทยมุสลิมภาคใต้ตั้งถิ่นฐานอยู่ทั่วไปตามชายฝั่งทะเลด้านตะวันตก เช่น ตรัง กระบี่ พังงา สตูล และชายฝั่งทะเลด้านตะวันออก เช่น พัทลุง สงขลา ปัตตานี นราธิวาส โดยเฉพาะภาคใต้ตอนล่างบริเวณชายแดนเชื่อมกับสหพันธรัฐมาเลเซีย มีแม่น้ำ ทะเล และเทือกเขาสันกาลาคีรีเป็นพรมแดนกันอาณาเขต

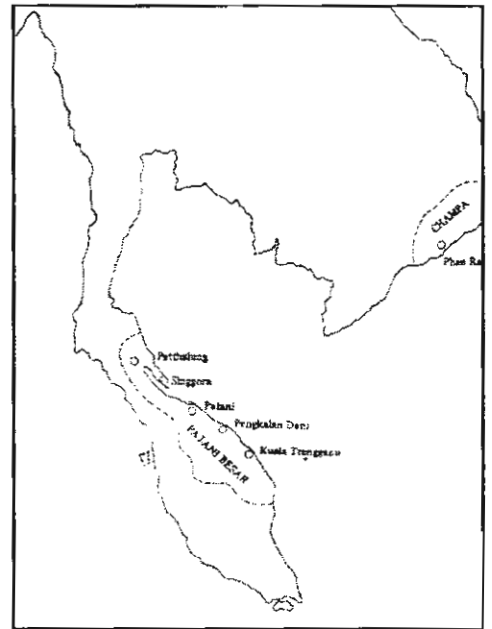
บริเวณดังกล่าวนี้มีไทยมุสลิมเป็นจำนวนมาก ซึ่งเคยถูกเรียกว่า “สี่จังหวัดชายแดนภาคใต้” ปัจจุบันนับรวมกับจังหวัดสงขลาด้วย เพราะบางอำเภอของจังหวัดนี้อยู่ติดกับชายแดนมาเลเซีย เช่น อำเภอสะบ้าย้อย และอำเภอนาทวี แต่ไม่เรียกรวมกันว่า “ห้าจังหวัดชายแดนภาคใต้” เพราะทางราชการเห็นว่าการเรียกจังหวัดเป็นกลุ่มย่อยเช่นนี้ไม่เป็นการส่งเสริมความสมานฉันท์ระหว่างชนในชาติ เลยเรียกโดยทั่วไปว่า “จังหวัดชายแดนภาคใต้”

ปัตตานี ยะลา และนราธิวาสเคยเป็นหัวเมืองใหญ่ เดิมเรียกว่า เมืองตานี หรือปัตตานี สตูลนั้นเคยรวมกับไทรบุรี หรือรัฐเคดาห์ ภายหลังแยกออกเป็นสี่เมือง คือ สตูล ไทรบุรี ปะลิส และกูปีงปาซุ เมื่อปี พ.ศ.2452 เป็นผลให้ไทรบุรี ปะลิส และกูปีงปาซุ ตกเป็นของอังกฤษ ส่วนสตูลเป็นของไทยตราบนานเท่าทุกวันนี้

รัตติยา สาและ (2548) กล่าวว่า คนไทยในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ (ปัตตานี ยะลา นราธิวาส) โดยส่วนใหญ่ประกอบด้วยคนไทยที่สืบเชื้อสายมลายูและสืบทอดวัฒนธรรมดั้งเดิมอย่างมลายูและชาว

เรียกว่ามลายูชาว ในสีสันของความเป็นฮินดูพุทธ ซึ่งต่อมาได้กลายเป็นวัฒนธรรมมลายูอย่างอิสลามเมื่อเกิดการล่มสลายของอาณาจักรมัชปาหิตซึ่งเป็นศูนย์กลางของศาสนาฮินดูพุทธ ต่อมาเมื่อรัฐบาลกลางประเทศไทยได้มีการใช้อำนาจการปกครอง3จังหวัดชายแดนภาคใต้อย่างเต็มที่โดยอยู่ในฐานะเป็น “บริเวณเจ็ดหัวเมือง” และเมื่อไม่มีทายาทเจ้าเมืองที่เป็นมลายูมุสลิม(รามา)อีกต่อไป ผู้คนในพื้นที่จึงต้องกลายเป็น คนสยามเชื้อสายมลายูไปโดยปริยาย และได้ชื่อว่าเป็น “ไทยมุสลิม”ในสมัยรัฐบาลจอมพลป.พิบูลสงคราม ดังนั้นไทยมุสลิมในความหมายเชิงการปกครองแบบรัฐคือ คนสัญชาติไทยและเชื้อชาติไทย นับถือศาสนาอิสลาม ในขณะที่เจ้าของนามเรียกตนเองว่า “ออเนนาเย” ซึ่งหมายถึงเป็นผู้สืบเชื้อสายมลายู เชื้อชาติมลายู และนับถือศาสนาอิสลาม ใช้วิถีชีวิตอย่างมลายูอิสลาม

ในส่วนในพื้นที่จังหวัดสตูลนั้นได้รับอิทธิพลวัฒนธรรมมลายู-ชาวแนวฮินดูพุทธจากอาณาจักรมัชปาหิตที่มีต้นกำเนิดจากชาว(อมรา:2548; Wilson:1967) มีการบันทึกไว้ว่าในปีพ.ศ. 1943 ดินแดนคาบสมุทรมลายูได้ถูกแบ่งออกเป็นแคว้นน้อยใหญ่ โดยดินแดนทางตะวันออกเฉียงเหนือตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของสยาม ส่วนดินแดนทางฝั่งช่องแคบมะละกา(รวมถึงพื้นที่จังหวัดสตูล: ผู้วิจัย)ตกอยู่ในอิทธิพลของอาณาจักรมัชปาหิตที่มีต้นกำเนิดจากชาวและมีวัฒนธรรมฮินดูพุทธเป็นวัฒนธรรมหลัก(Ginsburg and Roberts:1958อ้างอิง โดยWilson:1967) และจากหลักฐานแผนที่ปตานี โดยMohd. Zamberi A. Malek, HIZBI, Shah Alam (1993)ได้แสดงอาณาเขตของราชอาณาจักรมลายูอิสลามในพุทธศตวรรษที่22ซึ่งจะเห็นว่าสตูลมิได้ถูกรวมอยู่

รูปที่ 2. 2 แผนที่ราชอาณาจักรมลายูอิสลาม ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 22 (คัดลอกจากสุจิตต์, 2548)

ในราชอาณาจักรด้วย จึงสามารถกล่าวได้ว่า สภาพสังคม-วัฒนธรรมของสตูลเป็นลักษณะของการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมไทยพุทธ(มลายูชาว)กับวัฒนธรรมมลายูมุสลิมเท่าเทียมกัน อันเนื่องมาจากเหตุผลอ้างอิงข้างต้น ส่งผลให้วิถีชีวิตและบ้านเรือนของชาวไทยมุสลิมในจังหวัดสตูลมีความแตกต่างบางประการจากชาวไทยมุสลิมในพื้นที่3จังหวัดชายแดนภาคใต้และชาวมลายูมุสลิมในมาเลเซีย

ชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซีย

ประเทศมาเลเซียประกอบด้วยคนหลายชนชาติ ได้แก่ คนมาเลย์ คนจีน คนอินเดีย เป็นต้น แต่ละชนชาติมีการแบ่งแยกพื้นที่การอยู่อาศัยออกจากกันชัดเจน คนมาเลย์ซึ่งเป็นคนพื้นถิ่นที่เป็นประชากรส่วนใหญ่ของประเทศ อยู่อาศัยในพื้นที่ชนบทเป็นส่วนใหญ่ ส่วนคนจีน และอินเดียจะสามารถ

เป็นเจ้าของที่ดินอยู่อาศัยได้เฉพาะในเขตเมืองที่มีการประกาศเป็นพื้นที่อนุญาตสมัยเป็นอาณานิคมของอังกฤษเท่านั้น'

Wilson(1967) กล่าวไว้ว่า คาบสมุทรมาลายูในสมัยก่อนมี ชนพื้นเมืองดั้งเดิม(aborigine) อาศัยอยู่ก่อนที่ชาวมลายู(Malays)และชาวอินโดนีเซียจะเข้ามาตั้งถิ่นฐาน(1500 B.C.)โดยอพยพมาจากทางตอนใต้ของประเทศจีน ทำให้ชาวพื้นเมืองต้องถอยร่นไปอยู่ในป่าภูเขาและพื้นที่ส่วนในของคาบสมุทรมากขึ้น การตั้งถิ่นฐานของชาวมลายูยุคแรกเริ่มอยู่แถวบริเวณตอนเหนือของคาบสมุทรซึ่งปัจจุบันเป็นที่รู้จักกันดีในนามของรัฐกลันตัน ปัตตานี เคาห์ และทางใต้สุดของยะโฮร์(Johore) ดินแดนแถบนี้เคยตกอยู่ภายใต้อิทธิพลของการนับถือลัทธิภูตผีและวิญญาณ(animism)ผสมผสานกับศาสนาพราหมณ์ฮินดู พุทธและต่อมาเมื่อศาสนาอิสลามเข้ามาสู่พื้นที่ในสมัย ค.ศ. 1400 ผู้คนจึงได้เปลี่ยนมานับถือศาสนาอิสลาม และวัฒนธรรมอิสลามจึงกลายเป็นวัฒนธรรมหลักในคาบสมุทรแห่งนี้จวบจนถึงปัจจุบัน

ความสัมพันธ์ระหว่างเชื้อชาติและวัฒนธรรมของชาวไทยมุสลิมในพื้นที่๔จังหวัดชายแดนภาคใต้และชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซีย

จากรายละเอียดของข้อมูลที่กล่าวมาเบื้องต้นจึงสามารถกล่าวได้ว่า ชาวไทยมุสลิมในพื้นที่๔จังหวัดชายแดนภาคใต้และชาวมลายูมุสลิมในประเทศมาเลเซียโดยเฉพาะรัฐทางตอนเหนือ มีความสัมพันธ์กันทั้งทางเชื้อชาติและวัฒนธรรมอย่างแน่นแฟ้น เพราะวัฒนธรรมอิสลามซึ่งเป็นวัฒนธรรมหลักนั้น มีผลต่อการกำหนดวิถีชีวิตและโลกทัศน์ของชาวมุสลิมทั้งสองพื้นที่ให้เป็นไปในทิศทางที่คล้ายคลึงกัน

ด้วยเหตุผลนี้การศึกษาโลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมผู้ซึ่งมีเชื้อสายมลายูน่าจะสามารถเป็นตัวแทนโลกทัศน์ของชาวมลายูมุสลิมที่อาศัยอยู่ในรัฐเปรักและปีนังได้เนื่องจากประชาชนในทั้งสองพื้นที่นี้ยึดหลักการของศาสนาอิสลามเป็นแกนร่วมกันในการดำเนินชีวิต ส่งผลให้มีวัฒนธรรมร่วมระหว่างสองพื้นที่นี้คือวัฒนธรรมมลายูอิสลาม

โลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมในดินแดนคาบสมุทรมาลายู

โลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมในดินแดนคาบสมุทรมาลายู มีความสำคัญต่อการแสดงออกของชุมชนในสังคมทั้งของพื้นที่ใน ๔ จังหวัดชายแดนภาคใต้และพื้นที่ทางภาคเหนือของมาเลเซีย เมื่อเรา

¹ จากการสัมภาษณ์ Mohd Zambri Hussain ระหว่างการออกสำรวจภาคสนามในประเทศมาเลเซีย

ศึกษาโลกทัศน์ของชาวบ้านก็จะเห็นว่า เป็นโลกทัศน์ที่มองโลกและวิถีชีวิตในลักษณะของความสัมพันธ์ที่โยงใยเกี่ยวเนื่องถึงกันและกัน และเกิดจากการปรับตัวของผู้คนให้เข้ากับสภาพแวดล้อม ซึ่งปรากฏอยู่ในความคิดและวิถีชีวิตของบรรพบุรุษของคนในแต่ละพื้นที่มานานแสนนาน แม้ว่าจะไม่สามารถอธิบายออกมาได้ชัดเจน แต่ก็พอให้เห็นได้จากการดำเนินชีวิต ดำเนิน ความเชื่อ วัฒนธรรม และขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆที่กลมกลืนกับธรรมชาติ สอดคล้องกับวิถีชีวิต และส่งเสริมเรื่องศีลธรรมและจริยธรรม

ชุมชนบริเวณดินแดนคาบสมุทรมาลายูเป็นชุมชนโบราณที่เคยเป็นหมู่บ้านชาวประมงเล็กๆ ซึ่งอยู่ติดริมชายฝั่งและเป็นจุดที่มีลำน้ำเชื่อมต่อไปยังพื้นที่ต่างๆได้สะดวก จึงทำให้มีเรือสินค้ามาจอดแวะค้าขายเป็นจำนวนมาก จนพัฒนาเรื่อยมาเป็นเมืองท่าสำคัญในเส้นทางการค้าทางทะเลโบราณซึ่งมาจากทุกทิศทุกทางของโลก ตั้งแต่ยุโรป อินเดีย เปอร์เซีย จีน ญี่ปุ่นและชาว พื้นที่บริเวณดินแดนคาบสมุทรมาลายูมีสภาพแตกต่างจากคาบสมุทรอื่นอย่างชัดเจน ลักษณะของพื้นที่ที่มีชายฝั่งทะเลยาวต่อเนื่องกัน และมีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติ ทำให้โลกทัศน์ ของชาวไทยมุสลิมนี้มีความแตกต่างจากผู้คนในพื้นที่อื่นและแสดงออกมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ตัวอย่างเช่น ดำเนิน วัฒนธรรม ประเพณี และรูปแบบการอยู่อาศัย เป็นต้น ซึ่งจากการศึกษาอาจสรุปได้ว่ากระบวนการสืบทอดความรู้ภูมิปัญญา ประสพการณ์ของชาวไทย-มุสลิม จะแสดงลักษณะความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมใน 3 ลักษณะ คือ

1. โลกทัศน์ที่มีต่อสังคม เครือญาติ

สังคมชาวไทย-มุสลิมเป็นสังคมแบบเครือญาติ ดังนั้นการการแสดงฐานันดรศักดิ์และการยอมรับในเรื่องของวัยวุฒิจึงมีอยู่มาก สถาบันครอบครัวเป็นที่หล่อหลอมและผูกพันให้คนชาวไทย-มุสลิมมีสำนึกแน่นแฟ้นอยู่กับสังคมเครือญาติและถิ่นกำเนิด และพอใจในการอยู่ร่วมกันของชนดินเดียวกัน แต่ในขณะเดียวกันลักษณะความสัมพันธ์กับชนชาติอื่นๆที่มั่งคั่งรกรากอยู่ในดินตลอดเวลาดังแต่อดีตในพื้นที่ท้องถิ่นแถบนี้ก็แสดงให้เห็นว่า ชาวไทย-มุสลิมมีความเป็นกันเองและต้อนรับคนต่างถิ่นต่างชาติ

ส่วนโลกทัศน์ในระดับบุคคลจะเห็นว่าสังคมชาวไทยมุสลิมให้ความสำคัญแก่บุรุษเพศในการเป็นหัวหน้า ทั้งในระดับครอบครัวและระดับผู้นำชุมชน สถาบัน ซึ่งต้องวางตนให้สมฐานะ แสดงถึงความมีเกียรติภูมิ ของตนและต้องรักษาเกียรติภูมิของผู้ที่ตนมีหน้าที่รับผิดชอบ ส่วนในบทบาทของสตรีเพศ ห้ามมิให้สตรีใกล้ชิดกับชายทั่วไปที่ไม่ใช่ญาติสนิท โดยเฉพาะการอยู่สองต่อสองเมื่อสามีหรือผู้ปกครองไม่อยู่ หญิงชาวมุสลิมจึงไม่มีอิสระในการเลือกคู่ด้วยตนเอง ต้องอยู่ภายใต้ความเห็นชอบของผู้ปกครองซึ่งได้แก่บิดามารดา ญาติผู้ใหญ่หรือดาโต๊ะยุติธรรม

2. โลกทัศน์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ

โลกทัศน์ที่มีต่อสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติของชาวไทยมุสลิม แสดงถึงความเชื่อมโยงระหว่างคนกับธรรมชาติ โดยชาวไทย-มุสลิมเห็นว่าธรรมชาติคือสิ่งที่ต้องเรียนรู้ ให้ความเคารพและปรับตัวเข้าหา ความพอใจของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางธรรมชาติในพื้นที่ ทำให้ชาวไทยมุสลิมภูมิใจที่ประกาศตนว่าเป็นคนในท้องถิ่นแถบนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างภูมิทัศน์กับลักษณะทางกายภาพและวัฒนธรรม ซึ่งประกอบด้วยสาระจากองค์ความรู้หลายด้าน รวมถึงระบบคิด ความเชื่อ ประเพณี ที่ส่งผลต่อลักษณะทางกายภาพของการตั้งถิ่นฐาน ลักษณะชุมชน และเกี่ยวข้องกับเรือนและพื้นที่ในการปลูกสร้างแสดงให้เห็นออกมาใน คติความเชื่อในการกำหนดสถานที่ปลูกสร้างเรือน ทิศทางการวางเรือน การกำหนดฤดูกาลในการสร้างเรือน (วัน เดือน และเวลา) พิธียกเสาเอกและพิธีขึ้นบ้านใหม่ ตลอดจนการกำหนดองค์ประกอบของเรือน

3. โลกทัศน์ที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติและศาสนาอิสลาม

โลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาตินั้น สามารถสังเกตได้จากวัฒนธรรมพื้นบ้านแต่เดิมของชาวบ้านในพื้นที่คาบสมุทรมลายู อันเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตที่มีอยู่ในปัจจุบันซึ่งส่วนใหญ่สืบทอดมา ก่อนที่ศาสนาอิสลามจะเข้ามาสู่ดินแดนแถบนี้ เช่น คติความเชื่อและวัฒนธรรมฮินดูในอาวูช "กริช" ซึ่งเป็นอาวูชที่มีต้นแบบจากขวู เชื่อว่าเป็นอาวูชที่เทพประทาน หรือคติที่ให้พระอิสร (พระคิระ) เป็นเทพแห่งนาฏกรรม เป็นบรมครูของหนังตะลุง อีกทั้งพิธีกรรมปลูกสร้างหรือประกอบกิจกรรมมงคลทั้งปวงจะต้องมีการตั้งธรรมสาร กล่าวถึงการตั้งฟ้าตั้งดินก็ต้องกล่าวคำบูชาพระอิสร พระนารายณ์เจ้า ในฐานะผู้สร้างสรรพสิ่งในโลก (สุทริวงศ์:2544)

เมื่อศาสนาอิสลามเข้ามา ความเชื่อ ประเพณี และพิธีกรรมอันใดที่ขัดกับหลักศาสนาที่จะถูกตัดออกไป หรือปรับให้เข้ากับหลักศาสนา ทั้งนี้ความเชื่อของชาวไทยมุสลิมที่เกี่ยวกับศาสนาคือ หลักศรัทธา 6 ประการ (มานี:2533) ในการดำเนินชีวิตเรียกว่า รุกันอิหม่าม หากผู้ใดขาดหลักการศรัทธาประการใดประการหนึ่ง (เพียงข้อเดียว) หมายถึงผู้นั้นยังไม่ได้ศรัทธาในอิสลาม ได้แก่

1. ศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า โดยมุสลิมจะต้องศรัทธาในอัลเลาะห์ เป็นพระเจ้าองค์เดียว ผู้ทรงคุณลักษณะที่ดงาม ไม่มีรูปร่าง ไม่มีสถานที่ แต่มีสภาพใกล้ชิดกับทุกสรรพสิ่ง ทุกชีวิต ทรงมีอำนาจสูงส่งยิ่งกว่าอำนาจใด ๆ ที่มนุษย์จะคาดคิดได้ มุสลิมคนใดเข้าถึงหลักการศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้าอย่างถ่องแท้ จะเป็นประโยชน์แก่ตนเองเพราะทำให้สามารถละเว้นความชั่ว ทำแต่ความดี มีแรงจูงใจให้พร้อมที่จะเผชิญเหตุการณ์ต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน ด้วยเหตุนี้การมีศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้าองค์เดียว เป็นกฎพื้นฐานที่สำคัญที่สุด และเป็นหัวใจของศาสนาอิสลาม

2. ศรัทธาในบรรดามาลาอิกะฮ์ นบีมุฮัมมัด ทรงมีทูตรับใช้จำนวนมาก ซึ่งแต่ละท่านมีหน้าที่ต่าง ๆ กันไป เช่น อิบรอฮิม เป็นผู้นำโองการจากพระผู้เป็นเจ้ามาถ่ายทอดให้แก่ท่านศาสดา การเชื่อในมลาอิกะฮ์จึงเท่ากับเชื่อในนบีมุฮัมมัด อนึ่ง การมีมลาอิกะฮ์ทำให้นุญญ์กลัวการกระทำชั่ว ทำแต่ความดีซึ่งก่อให้เกิดประโยชน์ต่อสังคมและตัวเอง ทำให้โลกมีสันติ ตรงตามประสงค์ของนบีมุฮัมมัดทุกประการ

3. ศรัทธาในบรรดาคัมภีร์ “อัลกุรอาน” เป็นคัมภีร์เล่มสุดท้ายที่สมบูรณ์ของอัลเลาะห์ ซึ่งพระองค์ประทานผ่านท่านนบีมุฮัมมัด เพื่อให้ท่านนำประกาศเผยแพร່เป็นธรรมนูญชีวิตของเหล่านมนุษยชาติ อัลกุรอาน จึงเป็นคัมภีร์เพียงเล่มเดียวของอิสลามที่ให้ความสำคัญต่อนุญญ์ทุกแง่มุมของชีวิต อัลกุรอานมี 114 บท เขียนเป็นภาษาอาหรับเมื่อ 1,400 ปีมาแล้วแต่ยังคงได้รับการยึดถือเป็นปรัชญาชีวิตของชาวมุสลิมทั่วโลกตลอดไป

4. ศรัทธาในบรรดาศาสนทูต พระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้านั้น ได้ทรงคัดเลือกบุคคลในโลกมนุษย์เพื่อรับโองการจากพระองค์มาสั่งสอนมนุษย์ โดยเฉพาะนบีมุฮัมมัดเป็นทูตองค์สุดท้าย ที่พระผู้เป็นเจ้าให้เป็นผู้ส่งสอนชาวมุสลิม จึงเป็นหน้าที่ของชาวมุสลิมที่ต้องศรัทธาและเชื่อมั่นว่า นบีมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตที่แท้จริงของพระผู้เป็นเจ้า คำสอนของนบีมุฮัมมัดเป็นคำสอนที่สมบูรณ์ ไม่มีข้อบกพร่อง

5. ศรัทธาในวันพิพากษา นบีมุฮัมมัด ทรงสั่งสอนให้ชาวมุสลิมเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกมีจุดจบที่พระผู้เป็นเจ้ายกกำหนดไว้ เมื่อทุกสิ่งถูกทำลาย หลังจากนั้นจะมีวันฟื้นคืนชีพของสิ่งมีชีวิตและจะถูกนำไปอยู่ต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้า ดังนั้นผลงานที่มนุษย์แต่ละคนทำไว้จะถูกนำมาตัดสินต่อหน้าพระผู้เป็นเจ้าในวันพิพากษาทรงให้รางวัลแก่ผู้ที่ทำความดีโดยได้ไปสวรรค์ ส่วนผู้ที่ทำความชั่วไว้มากกว่าความดี จะถูกลงโทษให้ไปสู่แดนนรก นรก – สวรรค์ ในศาสนาอิสลามจึงมีจริง ทั้งนี้เพราะ พระผู้เป็นเจ้าสามารถสร้างดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ โลกทุกอย่างในโลก รวมทั้งสวรรค์ และนรก ดังนั้นมุสลิมที่ดีต้องมีศรัทธาในชีวิตหลังความตายด้วย

6. ศรัทธาในกฎกำหนดศกาวการณ์ กฎกำหนดศกาวการณ์ของอัลเลาะห์ที่มีต่อนุญญ์ สัตว์ และสิ่งต่าง ๆ ในโลก แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ดังนี้

- กฎตายตัว ทุกอย่างเป็นไปตามพระประสงค์ของพระผู้เป็นเจ้าที่ทรงกำหนด เช่น เชื้อชาติ ระบบจักรวาล
- กฎไม่ตายตัว ขึ้นอยู่กับสติปัญญาที่มนุษย์จะเลือกทำความดี หรือความชั่ว มุสลิมจึงมีศรัทธาว่า ทุกสิ่งทุกอย่างที่เกิดขึ้นแล้ว และจะเกิดต่อไปนั้นเป็นการกำหนดของอัลเลาะห์ สิ่งเหล่านี้ได้ถูกวางแผนและกำหนดกฎเกณฑ์ไว้ล่วงหน้า ด้วยเหตุนี้เมื่อมนุษย์ประสบความสุขหรือความทุกข์ ความเจริญหรือความเสื่อม ย่อมขึ้นอยู่กับกฎกำหนดศกาวการณ์ ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าทรงรอบรู้ทั้งสิ้น

หลักศรัทธา 6 ประการนี้ ชาวมุสลิมต้องยึดถืออย่างเคร่งครัด นอกจากนี้ชาวมุสลิมยังมีแนวทางการปฏิบัติตนเพื่อการเป็นมุสลิมสมบูรณ์ 5 ประการ คือ

- ปฏิญาณตนว่าไม่มีพระเจ้าอื่นใดนอกจากอัลเลาะห์และมุฮัมมัดเป็นศาสนทูตของพระองค์
- ดำรงการละหมาดเป็นประจำทุกวัน
- จ่ายซะกาต ให้แก่บุคคลต่าง ๆ ที่มีสิทธิได้รับ
- ถือศีลอดในเดือนรอมดอน
- ไปทำฮัจญ์ ณ นครเมกกะ อย่างน้อย 1 ครั้ง ในชีวิต

โลกทัศน์ที่แสดงความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมทั้ง 3 ลักษณะของชาวไทยมุสลิมนั้น แสดงออกถึงการบอกเล่าวิถีชีวิตและการดำรงชีพผ่านทาง “ตำนาน” ซึ่งเป็นที่รับรู้ของชาวบ้านและเป็นระบบกระบวนการสร้างและผ่องถ่ายคติความเชื่อ และศรัทธา ตำนานของดินแดนคาบสมุทรมลายูปบว่ามักเป็นการเขียนประวัติศาสตร์ท้องถิ่นที่แพร่กระจายอยู่ในบริเวณท้องที่หรือเป็นตำนานของเมืองแต่ละเมือง ซึ่งส่วนใหญ่เขียนเป็นภาษามลายู เขียนตัวอักษรยาวีเป็นเรื่องราวนิยายปรัมปรา มักเกี่ยวข้องกับสถาบันเจ้านาย สังคมชาวบ้านและเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ ซึ่งแสดงที่มาของพื้นที่ตั้งเมือง ชื่อเมืองหรือสถานที่สำคัญของเมือง มักดูเป็นเรื่องเกินความจริง แต่ส่วนใหญ่จะยกย่องบูชาบุคคลที่มีความศรัทธาในพระพุทธศาสนาและสร้างสรรค์ถาวรวัตถุเพื่อศาสนา

ตำนานดินแดนคาบสมุทรมลายูอาจศึกษาจากพงศาวดารเมืองสงขลา ปัตตานี กลันตัน ตรัง กานู เนื่องจากมีการศึกษา ตรวจสอบและแปล เรียบเรียงจากต้นฉบับมาแล้ว ทั้งนี้ในพื้นที่ 4 จังหวัดชายแดนภาคใต้มีตำนานที่เป็นเอกสารสำคัญชิ้นหนึ่ง ที่เอื้อประโยชน์ในการศึกษาประวัติศาสตร์ สังคมและวัฒนธรรมในดินแดนคาบสมุทรมลายูคือ ตำนานเมืองปัตตานี โดยเฉพาะตำนานที่เขียนโดยอิบรอฮิม หุกี ซึ่งผู้เขียนพยายามรวบรวมเรื่องราวต่างๆ จากผู้สูงอายุในท้องถิ่นซึ่งเขียนเป็นนิยายปรัมปราแล้วนำไปเปรียบเทียบจากหนังสือประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุ เนื้อหาด้านแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนแรกเขียนเกี่ยวกับดินแดนแหลมมลายูสมัยดั้งเดิม ส่วนที่ 2 เขียนถึงการเริ่มต้นของเมืองปัตตานี และความเจริญรุ่งเรืองของเมือง ส่วนที่ 3 เขียนถึงความเสื่อมของเมืองปัตตานี ส่วนที่ 4 กล่าวถึงการปกครองของไทยที่มีต่อเมืองปัตตานี ตำนานอีกฉบับที่อธิบายความเป็นมาด้านประวัติศาสตร์และคติความเชื่อของไทยภาคใต้และมลายู ตลอดจนคติความเชื่อทางศาสนาและลัทธิต่างๆ ในยุคก่อน คือตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลาม ที่สำคัญตำนานฉบับนี้มีวิชาเทศศึกษาและการครองรักครองเรือนของคนยุคโน้นสอดคล้องกัน โดยไม่ส่อความลามก อนาจาร เนื้อหาโดยรวมสื่อให้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างกัน

ของชนชาติต่างๆที่มีปฏิสัมพันธ์ต่อกันบนพื้นที่คาบสมุทรแห่งนี้ (สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ :2539)

ประพนธ์(2548)กล่าวถึงเรื่องราวการเกิดของปัตตานีที่ปรากฏอยู่ในตำนานอื่นๆที่แตกต่างกันออกไป โดยมีโครงเรื่องที่นำไปสู่การอธิบายที่มาของคำว่า “ปัตตานี” ตำนานเรื่องหนึ่งกล่าวถึงกษัตริย์เมืองโกตามะลิษย์ พระนามว่าพญาตู นักปา (Tu Nakpa) เสด็จมาล่าสัตว์บริเวณป่าแถบชายทะเลปัตตานีซึ่งแต่เดิมเคยเป็นที่อาศัยของชาขรชาวมลายูชื่อ เอนซิก ตานี (Encik Tani) ทรงเห็นว่าบริเวณแถบนี้เหมาะสมที่จะสร้างเมืองจึงส่งเกณฑ์ผู้คนจากโกตามะลิษย์มาสร้างเมืองและพระราชวังขึ้น แล้วจึงย้ายชาวเมืองมาอยู่ที่เมืองใหม่แห่งนี้ คนทั่วไปเรียกกันว่าปะตานี หรือ เจ๊ะ ตานี ตามชื่อชาวประมงชาวผู้

นี้

บางตำนานก็ว่า พญาตู นักปา ติดตามรอยเท้าสัตว์มาถึงชายทะเลผู้ติดตามทูลว่ารอยเท้าสัตว์ได้หายไปไหนหานี้ คำว่า “หานี้” ตรงกับภาษามลายูว่า “ปะตานี” เพี้ยนมาจาก “ปันดัยนี”

บางตำนานอธิบายว่า “ตานี” มาจากคำมลายูว่า “ปะตานี” หมายถึง ชาวนา หรือที่นา เพราะตานีเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำมานานแสนนาน คำอธิบายเช่นนี้สอดคล้องกับพระราชนิพนธ์ของสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพตอนหนึ่งว่า “ตานีแปลว่า นา และปะตานีแปลว่า ชาวนา ทำให้รู้สึกขึ้นว่าแต่ก่อนเราเรียกปัตตานีว่า “เมืองตานี” นั่นก็ไม่มีผิด”

ปัตตานี ยังมาจากคำอาหรับว่า “ปะฏานี” หมายถึง นักปราชญ์ ชาวดานีในอดีตมีความสนใจศาสนาอิสลามและภาษาอาหรับ รวมทั้งได้เปิดสถานศึกษาแบบปอเนาะเป็นแห่งแรกขึ้นที่ปัตตานี ปัจจุบันเรียกว่าโรงเรียนเอกชนสอนศาสนาอิสลาม นักปราชญ์ชาวดานียิ่งใหญ่คนหนึ่งในศตวรรษที่ 13 แห่งฮิจญ์เราะฮ. (ศักราชอิสลาม) คือ ชัยค. อะหมัด อัล-ปะฏอนี ท่านเป็นคนแรกที่คิดและพยายามวางกฎเกณฑ์ตัวอักษรมลายูให้ได้มาตรฐานสำหรับใช้ในการแต่งตำรา นับเป็นอูละมะฮ. หรือนักปราชญ์คนแรกทางปัตตานี ที่สามารถแต่งตำราภาษาอาหรับถึงหกเล่ม

นอกจากนี้วรรณกรรมท้องถิ่นเรื่องต่างๆ และคติชาวบ้าน ซึ่งมักปรากฏเป็นคำแนะนำหรือคำสอนอย่างตรงไปตรงมา ล้วนแสดงโลกทัศน์ของชาวไทยมุสลิมในการใช้ความเชื่อและภูมิปัญญาเชิงอุปมาที่เป็นเจตนากุศลเพื่อให้ผู้อื่นหรือสังคมได้ประโยชน์ และนำไปสู่การจัดระบบในสังคมโดยรวมของชาวไทย-มุสลิมและบทบาทต่อสังคมอื่นๆ